

pagina 000 [wiki] - [mt-db]

Zedekunde

van

Benedictus de Spinoza

vertaald door

D. Burger.

despinoza.nl -- initiator Leon Kuunders
m.m.v. Leo van der Ark, Ruben Buys, Carla Feun,
Eelko Jansen, Peter van Eerten, e.a.
Piet Steenbakkers, Gerrit Jongeneelen
met dank aan

aantal woorden: 37

pagina 001 [wiki] - [mt-db]

Zedekunde

Eerste deel

Over God

Bepalingen

I. Onder oorzaak van zichzelf versta ik dat welks wezenheid het bestaan insluit, of dat, welks natuur niet anders dan bestaande kan gedacht worden.

II. Dat ding wordt in zijne soort bepaald genoemd, wat door iets anders van dezelfde natuur kan beperkt worden. Een ligchaam b.v. wordt bepaald genoemd, omdat wij steeds een ander, dat grooter is, denken. Zoo wordt eene gedachte door eene andere gedachte beperkt. Maar een ligchaam wordt niet beperkt door eene gedachte, nog eene gedachte door een ligchaam.

III. Door zelfstandig wezen versta ik dat, wat in zichzelf bestaat en door zichzelf gedacht wordt; dat is dat, welks begrip geen begrip van een ander ding nodig heeft, ten einde gevormd te worden.

IV. Door eigenschap versta ik dat wat het verstand van het zelfstandige wezen begrijpt als zijne wezendheid uitdrukkelijk.

aantal woorden: 140

pagina 002 [wiki] - [mt-db]

V. Door *wijziging* versta ik de aandoeningen van een zelfstandig wezen, of dat, wat in een ander is, waardoor het ook gedacht wordt.

VI. Door *God* versta ik een volstrekt oneindig wezen, dat is een zelfstandig wezen met oneindig vele eigenschappen, waarvan elke de eeuwige en oneindige wezenheid uitdrukt.

Opheldering. Ik zeg volstrekt oneindig, niet in zijne soort. Want al wat slechts in zijne soort oneindig is, daaraan kunnen wij oneindig vele eigenschappen ontzeggen; maar wat volstrekt oneindig is, tot zijne wezenheid behoort al wat wezenheid uitdrukt en geene ontkenning insluit.

VII. Dat ding zal *vrij* genoemd worden, hetwelk alleen uit de noodzakelijkheid zijne natuur bestaat en alleen door zichzelf tot handelen genoopt wordt: *noodzakelijk* daarentegen, of liever *gedwongen*, wat door iets anders genoopt wordt, om op eene vaste en bepaalde wijs te bestaan en te handelen.

VIII. Door *eeuwigheid* versta ik het bestaan zelf, voorzoover het als een noodzakelijk gevolg van de enkele bepaling van het eeuwige gedacht wordt.

aantal woorden: 161

pagina 003 [wiki] - [mt-db]

Opheldering. Want zoodanig een bestaan wordt als eene eeuwige waarheid, evenals de wezenheid van een ding gedacht, en kan daarom door de voortduring of de tijd niet uitgedrukt worden, al denkt men zich die voortduring ook zonder begin en einde.

Onmiddelijk klaarblijkelijke waarheden.

I. Al wat bestaat, bestaat óf in zichzelf, óf in iets anders.

II. Wat niet door middel van iets anders kan gedacht worden, moet door middel van zichzelf gedacht worden.

III. Is eene bepaalde oorzaak gegeven, dan volgt noodzakelijk het uitwerksel, en omgekeerd, indien er geene bepaalde oorzaak gegeven is, dan is het onmogelijk, dat het uitwerksel volgt.

IV. De kennis van het uitwerksel hangt van de kennis der oorzaak af, en sluit die in.

V. Dingen, die niets met elkander gemeen hebben, kunnen ook door middel van elkander niet begrepen worden, of het begrip van het ééne sluit het begrip van het andere niet in.

VI. Een waar begrip moet met zijn voorwerp overeenkomen.

aantal woorden: 158

pagina 004 [wiki] - [mt-db]

VII. Al wat als niet bestaande kan gedacht worden, daarvan sluit deze wezenheid het bestaan niet in.

Stellingen

Stelling I. Een zelfstandig wezen is uit zijnen aard vóór zijne aandoeningen.

Bewijs. Dit blijkt uit de 3e en 5e bepaling.

Stelling II. Twee zelfstandige wezens met verschillende eigenschappen hebben niets met elkander gemeen.

Bewijs. Dit blijkt uit de 3e bepaling. Ieder toch moet in zichzelf bestaan en door zichzelf gedacht worden, of het begrip van het ééne sluit het begrip van het andere niet in.

Stelling III. Van dingen die niets gemeenschappelijks hebben kan het ééne de oorzaak van het andere niet zijn.

Bewijs. Indien zij niets gemeenschappelijks hebben, kunnen zij bijgevolg (door de 5e onm. kl. waarh.) niet door middel van elkander begrepen worden, en dus (door de 4e o.k.w.) kan het ééne de oorzaak van het andere niet zijn; wat te bewijzen was (w.t.b.w.)

Stelling IV. Twee of meer verschillende dingen worden van elkander onderscheiden volgens het verschil van de eigenschappen

aantal woorden: 162

pagina 005 [wiki] - [mt-db]

der zelfstandige wezens, of volgens het verschil van hunne aandoeningen.

Bewijs. Alles, wat bestaat, is of in zichzelf, of in iets anders (door de 1e o. k. w.) dat is (volgens bep. 3 & 5) buiten het verstand is niets gegeven dan zelfstandige wezens en hunne aandoeningen. Dus is er buiten het verstand niets gegeven, waardoor verscheidene dingen onderling kunnen onderscheiden worden, behalve zelfstandige wezens, of wat hetzelfde is (volgens de 4e o.k.w.) in eigenschappen en de aandoeningen hiervan; w.t.b.w.

Stelling V. In het heeal kunnen geen twee of meer zelfstandige wezens van dezelfde natuur of eigenschappen bestaan.

Bewijs. Indien er meer dan één onderscheidene bestonden, moesten zij van elkander onderscheiden worden, of volgens het verschil hunne eigenschappen, of volgens het verschil hunne aandoeningen (volgens de vorige stelling). Indien alleen volgens het verschil hunne eigenschappen, dan zal dus worden toegegeven, dat er slechts één is met dezelfde eigenschap. Maar indien volgens het verschil hunne aandoeningen, dan kan een zelfstandig wezen

aantal woorden: 160

pagina 006 [wiki] - [mt-db]

uit zijnen aard voor zijne aandoeningen is (volgens stell. 1) dit met weglating der aandoeningen en op zichzelf beschouwd, dat is (volgens de 3e en 6e bep.) naar waarheid beschouwd, niet gedacht geworden als van een ander onderscheiden, dat is (volgens de vorige stell.): er kunnen niet meer maar slechts één bestaan. w.t.b.w.

Stelling VI. Een zelfstandig wezen kan niet door een ander zelfstandig wezen worden voortgebracht.

Bewijs. In het heelal kunnen geen twee zelfstandige wezens zijn van dezelfde eigenschap (volgens de voor. stell.) dat is (volgens stell. 2) die iets gemeenschappelijks hebben; en daarom (volgens de 3e stell.) kan het ééne de oorzaak niet zijn van het andere, of het ééne kan door het andere niet voortgebracht worden; w.t.b.w.

Bijstelling. Hieruit volgt, dat geen zelfstandig wezen door iets anders kan voortgebracht worden. Want in het heelal bestaat niets dan zelfstandige wezens, en hunne eigenschappen, zoals blijkt uit de 1e o.k.w. en de 3e en 5e bep. Doch door een zelfstandig wezen kan het niet voortgebracht worden (volgens de vorige stell.). Dan kan een zelfstandig wezen volstrekt niet door iets anders voortgebracht worden; w.t.b.w.

aantal woorden: 184

pagina 007 [wiki] - [mt-db]

Anders. Dit wordt nog gemakkelijker uit de ongerijmdheid van het tegendeel bewezen. Want indien een zelfstandig wezen door iets anders kon voortgebracht worden, dan moest zijne kennis van de kennis van zijne oorzaak afhangen (volgens de 4e o.k.w.); en dus (volgens de 3e bep.) zou het geen zelfstandig wezen zijn.

Stelling VII. Tot de natuur van een zelfstandig wezen behoort het bestaan.

Bewijs. Een zelfstandig wezen kan niet door een ander worden voortgebracht (volgens de bijstelling der vorige stelling); dus zal het oorzaak van zichzelf zijn, dat is (volgens bep. 1) zijn wezenheid sluit noodzakelijk het bestaan in zich, of tot zijne natuur behoort het bestaan; w.t.b.w.

Stelling VIII. Elk zelfstandig wezen is noodzakelijk oneindig.

Bewijs. Van ééne eigenschap bestaat slechts één zelfstandig wezen (volgens stell. 5) en tot zijne natuur behoort het bestaan (volgens stell. 7): Dus zal het tot zijne natuur behooren eindig of oneindig te bestaan. Maar niet eindig. Want (volgens bep. 2) moest het dan door een ander van dezelfde natuur beperkt worden, dat ook noodzakelijk zou moeten bestaan (volgens stell. 7); en daardoor zouden er twee zelfstandige wezens zijn van dezelfde eigenschap, wat ongerijmd is (volgens stell. 5). Dus bestaat het oneindig; w.t.b.w.

aantal woorden: 198

pagina 008 [wiki] - [mt-db]

Aanmerking 1. Daar eindig te wezen in waarheid eene gedeeltelijke ontkenning is, en oneindig te wezen eene volstreekte verzekering van het bestaan van eenige soort, zoo wij reeds uit stell. 7 alleen, dat elk zelfstandig wezen oneindig zijn moet.

Aanmerking 2. Ik twijfel niet, of voor allen, die verward over de dingen oordeelen, en niet gewoon zijn ze door middel van hunne eerste oorzaken te leeren kennen, is het moeilijk het bewijs van de zevende stelling te vatten; namelijk omdat zij geen onderscheid maken tusschen de wijzigingen der zelfstandige wezens en de zelfstandige wezens zelve, en niet weten, hoe de dingen worden voortgebracht. Hierdoor gebeurt het, dat zij het begin, hetwelk zij de natuurlijke dingen nemen, aan de zelfstandige wezens toedichten. Want zij, die de ware oorzaken der dingen niet weten, verwarren alles en verdichten zonder eenigen tegenzin, dat zoowel boomen als menschen spreken, en stellen zich voor, dat de menschen zoowel uit steenen als door voortteling gevormd en dat allerlei gedaanten in allerlei andere veranderd worden. Zoo schrijven ook zij, die de goddelijke natuur met de menschelijke verwarren aan God ligtelijk menschelijke hartstogten toe, vooral zoolang als zij nog niet weten, hoe de hartstogten in den geest worden voortgebracht. Indien echter de menschen op de natuur van

aantal woorden: 217

pagina 009 [wiki] - [mt-db]

het zelfstandige wezen acht gaven, dan zouden zij volstrekt niet aan de waarheid der 7e stelling twifelen; ja dan zou deze stelling voor allen een onmiddelijk klaarblijkelijke waarheid zijn en onder de algemeen aangenomene begrippen geteld worden. Want dan zouden zij onder een zelfstandig wezen datgene verstaan, wat in zichzelf is en door zich zelf gedacht wordt, dat is welke kennis de kennis van iets anders niet noodig heeft; doch onder wijzigingen datgene, wat in iets anders is en waarvan het begrip uit het begrip van datgene, waarin zij zijn, gevormd worden. Derhalve kunnen wij van niet bestaande wijzigingen ware begrippen hebben; omdat al bestaan zij niet werkelijk buiten het verstand, echter hare wezenheid alzo in iets anders kunnen gedacht worden. De waarheid echter van zelfstandige wezens is niet buiten het verstand, behalve in hen zelve, omdat zij door middel van zich zelve gedacht worden. Indien dus iemand zeide, dat hij een helder en duidelijk, dat is waar denkbeeld van een zelfstandig wezen had en des niet te min twijfelde, of zulk een zelfstandig wezen bestond, dan ware dit hetzelfde alsof hij zeide, dat hij een waar denkbeeld had en des niet te min twijfelde of het ook valsch was (gelijk bij voldoende opmerkzaamheid duidelijk blijkt), of indien iemand stelt, dat een zelfstandig

aantal woorden: 224

pagina 010 [wiki] - [mt-db]

wezen geschapen wordt, dan stelt hij tevens, dat een valsch denkbeeld waar is geworden, wat het ongerijmdste is, dat men zich kan voorstellen. Derhalve moet men noodzakelijk erkennen, dat het bestaan van een zelfstandig wezen evenzeer als zijne wezenheid eene eeuwige waarheid is. En hieruit kunnen wij nog op eene andere wijs de gevolgtrekking maken, dat er slechts één zelfstandig wezen is van dezelfde natuur; hetgeen ik der moeite waardig heb geoordeeld hier aan te toonen. Om dit evenwel geregeld te kunnen doen, moet opgemerkt worden; 1. dat de ware bepaling van eenige zaak niets insluit noch uitdrukt behalve de natuur der bepaalde zaak. Hieruit volgt 2, dat geene bepaling een bepaald getal enkele wezens insluit, noch uitdrukt, nademaal zij niets anders uitdrukt dan de natuur der bepaalde zaak. De bepaling van den driehoek bij voorbeeld drukt niets anders uit dan de eenvoudige natuur van den driehoek; maar geen bepaald aantal van driehoeken. 3. Verder moet opgemerkt worden, dat er noodzakelijk eene bepaalde oorzaak van ieder bepaald ding moet gevonden worden, waardoor het bestaat. 4. Eindelijk is op te merken, dat deze oorzaak, waardoor iets bestaat, moet bevat worden of in de natuur en bepaling zelve van het bestaande ding,

aantal woorden: 204

pagina 011 [wiki] - [mt-db]

(namelijk omdat het bestaan tot zijne natuur behoort) of daar buiten moet gegeven worden. Als dit is vastgesteld, volgt, dat, wanneer in de natuur een bepaald getal enkele dingen bestaat er noodzakelijk eene oorzaak bestaan moet, waarom die enkele dingen en waarom er niet meer noch minder bestaan.

Indien er bij voorbeeld in het heelal twintig menschen bestonden (die ik om de duidelijkheid veronderstel, dat te gelijk bestaan, terwijl er vroeger geen anderen in het heelal bestaan hadden), dan zal het niet genoeg wezen, ten einde rekenschap te geven waarom die twintig menschen bestaan, de oorzaak, den menschelijke natuur in het algemeen aan te toonen, maar daarenboven zal het noodig zijn, de oorzaak aan te toonen, waarom er niet meer noch mindeer dan twintig bestaan, daar er (volgens 3) van ieder ding noodzakelijk eene oorzaak zijn moet, waardoor het bestaat.

Doch deze oorzaak kan (volgens 2 en 3) niet in de menschelijke natuur zelve begrepen zijn, dewijl de ware bepaling van den mensch het getal twintig niet insluit. Dus moet (volgens 4) de oorzaak, waardoor deze twintig menschen bestaan, en bijgevolg, waardoor een iegelijk bestaat, buiten eenen iegelijk

aantal woorden: 194

pagina 012 [wiki] - [mt-db]

gevonden worden; en dus moet men in het algemeen besluiten, dat alles, van welks natuur verscheidene enkele dingen kunnen bestaan, noodzakelijk, om te bestaan, eene uitwendige oorzaak moet hebben. Daar het nu (volgens het in deze aanmerking reeds aangetoonde) tot de natuur van een zelfstandig wezen behoort te bestaan, zoo moet zijne bepaling noodzakelijk bestaan insluiten, en bijgevolg moet uit zijne bepaling alleen zijn bestaan besloten worden. Maar uit zijne bepaling (gelijk wij reeds volgens 2 en 2 hebben aangetoond) kan het bestaan van meer zelfstandige wezens niet volgen. Dus volgt daaruit noodzakelijk, dat er slechts één van dezelfde natuur bestaat, gelijk gesteld was.

Stelling IX. Naarmate eenig ding meer werkelijkheid of zijn heeft, komen hem meer eigenschappen toe.

Bewijs. Dit blijkt uit bepaling 4.

Stelling X. Elke eigenschap van een zelfstandig wezen moet door zich zelve gedacht worden.

Bewijs. Want eene eigenschap is datgene, wat het verstand van het zelfstandige wezen begrijpt als zijne wezenheid uitdrukkend. (volgens bep. 4); en derhalve (volgens bep. 3) moet zij door zich zelve gedacht worden; w.t.b.w.

Aanmerking. Hieruit blijkt, dat, ofschoon twee eigenschappen als werkelijk verschillend

aantal woorden: 189

pagina 013 [wiki] - [mt-db]

gedacht worden, dat is, de eene zonder de hulp der andere, wij echter daaruit niet kunnen besluiten, dat zij twee verschillende zelfstandige wezens uitdrukken. Want het behoort tot de natuur van een zelfstandig wezen, dat elke zijner eigenschappen op zichzelf gedacht worden; daar alle eigenschappen, welke het heeft, er altijd in geweest zijn, en de eene niet door de andere kon voortgebracht worden; maar elke de werkelijkheid of het zijn van het zelfstandige wezen uitdrukt. Het is er dus verre van daan, dat het ongerijmd zou zijn aan een zelfstandig wezen meerdere eigenschappen toe te schrijven; ja niets is duidelijker dan dat elk wezen met eenige eigenschap moet gedacht worden, en naar mate het meer werkelijkheid of zijn heeft des te meer eigenschappen, die de noodzakelijkheid of eeuwigheid en de oneindigheid uitdrukken, bezit; en bij gevolg is ook niets duidelijker dan dat een volstrekt oneindig wezen noodzakelijk moet bepaald worden (zoals wij in bep. 6 geleerd hebben) als bestaande uit oneindig vele eigenschappen, waarvan elke de eeuwige en oneindige wezenheid uitdrukt. Indien nu echter iemand vraagt, aan welke tekens wij dan het verschil der zelfstandige wezens kunnen onderkennen, zo leze hij de volgende stellingen, welke aantonen, dat er in het heelal slechts een zelfstandig wezen bestaat, en dat dit volstrekt oneindig is, weshalve dit teken te vergeefs zou gezocht worden.

Stelling XI. God of het zelfstandig wezen met oneindig vele eigenschappen

aantal woorden: 237

pagina 014 [wiki] - [mt-db]

waarvan elk de eeuwige en oneindige wezenheid uitdrukt, bestaat noodzakelijk.

Bewijs. Indien gij het ontkent, denk dan als het mogelijk is, dat God niet bestaat. Derhalve (volgens de 7e o.k.w.) sluit zijne wezenheid het bestaan niet in. Dit is echter (volgens stell. 7) ongerijmd. Dus bestaat God noodzakelijk; w.t.b.w.

Anders. Van ieder ding moet eene reden of oorzaak worden opgegeven, zoowel waarom het bestaat, als waarvoor het niet bestaat. Bijvoorbeeld indien een driehoek bestaat, dan moet er eene reden of oorzaak wezen, waarom hij bestaat; en indien hij niet bestaat, dan moet er ook eene reden of oorzaak wezen, welke belt, dat hij bestaat, of welke zijn bestaan opheft. Deze reden of oorzaak moet of in de natuur van het ding bevat zijn, of daar buiten. Bijvoorbeeld de reden waarom een vierkante cirkel niet bestaat, ligt in zijne natuur zelve, namelijk omdat die eene tegenstrijdigheid insluit. Waarom nu een zelfstandig wezen bestaat volgt uit zijne natuur alleen, omdat die namelijk het bestaan insluit. (zie stell. 7.) Maar de reden, waarom een cirkel of driehoek bestaat of niet bestaat, volgt niet uit hunne natuur, maar uit den samenhang der gehele lichamelijke natuur. Want daaruit moet volgen, of dat een driehoek op het ogenblik noodzakelijk bestaat, of dat het onmogelijk is, dat hij nu bestaat. En dit is op zichzelf klaarblijkelijk. Hieruit volgt, dat datgene

aantal woorden: 223

pagina 015 [wiki] - [mt-db]

noodzakelijk bestaat, welks bestaan door geene reden of oorzaak belet wordt. Indien er dus geene reden of oorzaak kan zijn, waardoor het bestaan van God belet wordt, of waardoor zijn bestaan wordt opgeheven, dan moeten wij volstrekt besluiten, dat hij noodzakelijk bestaat. Zou indien er zulks eene reden of oorzaak was, dan moest zij of in de natuur van God zelve, of buiten haar zijn, dat is in een ander zelfstandig wezen van eene andere natuur. Want indien zij van dezelfde natuur was, dan was juist daardoor toegegeven, dat God bestaat. Maar een zelfstandig wezen, dat van eene andere natuur was, zou (volgens stell. 2) niets met God gemeen kunnen hebben en dus ook zijn bestaan niet kunnen stellen noch opheffen. Daar er dus buiten de goddelijke natuur geene reden of oorzaak bestaan kan, welke het bestaan van God opheft, zal die noodzakelijk, indien hij niet bestaat, in zijn natuur zelve moeten gevonden worden, die daarom eene tegenstrijdigeheid zou insluiten. Het is echter ongerijmd dit van het oneindige, volmaakte wezen te beweren, dus is er [...] in God noch buiten God eene reden of oorzaak, welke zijn bestaan opheft, en derhalve bestaat God noodzakelijk; w.t.b.w.

Anders Niet te kunnen bestaan is magteloosheid en daarentegen kunnen

aantal woorden: 205

pagina 016 [wiki] - [mt-db]

bestaan magt (gelijk vanzelfs spreekt). Indien dus wat noodzakelijk bestaat niets is dan eindige wezens; dan zijn bijgevolg de eindige wezens magtiger dan het volstrekt oneindige wezen: en dit is (gelijk vanzelfs spreekt) ongerijmd. Derhalve bestaat er niets, of het volstrekt oneindige wezen bestaat noodzakelijk ook. Wij bestaan echter of in ons, of in iets anders, dat noodzakelijk bestaat. (zie o.k.w. 1 en stell. 7). Derhalve bestaat het volstrekt oneindige wezen, dat is (volgens bep. 6) God, noodzakelijk; w.t.b.w.

Aanmerking. In dit laatste betoog heb ik het bestaan van God van achteren willen aantonen, opdat het bewijs gemakkelijker zou begrepen worden; echter niet daarom, dewijl uit dezen zelfden grondslag het bestaan van God niet van voren volgt. Want daar te kunnen bestaan magt is, volgt, dat naarmater er meer werkelijkheid aan de natuur van eenig ding toekomt, dit des te meer krachten van zichzelf heeft, om te bestaan; en dat derhalve het volstrekt oneindige wezen of God eene volstrekt oneindige magt om te bestaan van zichzelf heeft, weshalve het volstrekt bestaat. Velen zullen echter niet ligt de klaarblijkelijkheid van dit betoog kunnen inzien, dewijl zij gewoon zijn, alleen die dingen te beschouwen, die uit uiterlijke oorzaken voortkomen; en hiervan zien zij die welke spoedig gemaakt worden, dat is, welke gemakkelijk ontstaan, ook gemakkelijk vergaan, en daarentegen houden zij

aantal woorden: 218

pagina 017 [wiki] - [mt-db]

die dingen moeilijk om gemaakt te worden, dat is niet zo gemakkelijk om te ontstaan, waartoe zij zich voorstellen dat meer nodig is. Doch opdat zij van deze vooroordelen mogen bevrijd worden, behoef ik niet aan te toonen, op welke wijs deze uitspraak: *wat spoedig ontstaat, spoedig vergaat*, waar is, noch ook of ten opzichte van de geheele natuur alles even makkelijk is of niet; maar het is genoeg alleen dit op te merken, dat ik hier niet spreek van dingen, die door uiterlijke oorzaken worden te weeg gebracht, maar alleen van zelfstandige wezens, die (volg stell. 6) door geene uiterlijke oorzaak kunnen voortgebracht worden. Want de dingen die door uiterlijke oorzaken worden te weeg gebracht, hetzij die uit veel hetzij uit weinig deelen bestaan, al wat zij van volmaaktheid of werkelijkheid hebben, is geheel aan de kracht der uiterlijke oorzaak toe te schrijven, en daarom ontstaat hun bestaan alleen uit de volmaaktheid der uiterlijke oorzaak, niet uit de hare. Daarentegen al wat het zelfstandige wezen van volmaaktheid heeft, is het aan geene uiterlijke oorzaak verschuldigd; weshalve ook zijn bestaan uit zijne natuur alleen moet volgen, die dus niets anders is dan zijne wezenheid. Derhalve heft de volmaaktheid het bestaan van een ding niet op, maar stelt dit daarentegen; doch

aantal woorden: 211

pagina 018 [wiki] - [mt-db]

de onvolmaaktheid heft het op, en derhalve kunnen wij van het bestaan van geen ding zekerder zijn dan van dat van het volstrekt oneindige of volmaakte wezen, dat is van God. Want daar zijne wezenheid alle onvolmaaktheid uitsluit en de volstreekte volmaaktheid insluit, neemt het juist hierdoor alleen grond weg om aan zijn bestaan te twijfelen, en geeft daarvan de hoogste zekerheid, hetgeen ik geloof, dat voor iemand, die slechts eenigszins oplet, duidelijk zal zijn.

Stelling XII. Geene eigenschap van het zelfstandige wezen kan naar waarheid gedacht worden, waaruit zou volgen, dat het zelfstandige wezen kan gedeelt worden.

Bewijs. De deelen toch, waarin het zelfstandige wezen aldus gedeeld zou worden, zullen of de natuur van het zelfstandige wezen behouden, of niet. In het eerste geval, zal (volgens stell. 8) elk deel oneindig moeten zijn, en (volgens stell. 6) oorzaak van zichzelf, en (volgens stell. 5) moeten bestaan uit eene verschillende eigenschap, en dus zullen uit één zelfstandig wezen meerdere kunnen gemaakt worden, wat (volgens stell. 6) ongerijmd is. Voeg hierbij, dat de deelen (volgens stell. 2) niets met hun geheel gemeen zouden hebben, en het geheel (volgens bep. 4 en stell. 10) zonder zijne deelen zou kunnen bestaan en gedacht worden, wat niemand kan betwijfelen dat ongerijmd is. Indien echter het tweede

aantal woorden: 212

pagina 019 [wiki] - [mt-db]

gesteld wordt, namelijk dat de deelen de natuur van het zelfstandig wezen niet zullen behouden; dan zou dus, wanneer het geheele zelfstandige wezen in gelijke deelen verdeeld was, dit de natuur van een zelfstandig wezen verliezen en ophouden te bestaan, wat (volgens stell. 7) ongerijmd is.

Stelling XIII. Het volstrekt oneindige zelfstandige wezen is ondeelbaar.

Bewijs. Want indien het deelbaar was, dan zouden de deelen, waarin het verdeeld werd, de natuur van het volstrekt oneindige zelfstandige wezen behouden of niet. In het eerste geval, zullen er dus meerdere zelfstandige wezens van dezelfde natuur bestaan, wat (volgens stell. 5) ongerijmd is. Indien het tweede gesteld wordt, dan zal dus (zoals boven) het volstrekt oneindige zelfstandige wezen kunnen ophouden te bestaan, wat (volgens stell. 11) ook ongerijmd is.

Bijstelling. Hieruit volgt, dat geen zelfstandig wezen, en bijgevolg geen lichamenlijk zelfstandig wezen, voorzover het een zelfstandig wezen is, deelbaar is.

Aanmerking. Dat het zelfstandige wezen ondeelbaar is wordt gemakkelijker hieruit alleen begrepen, dat de natuur van het zelfstandige wezen niet anders dan oneindig kan gedacht worden, en dat door een deel van een zelfstandig wezen niets anders kan gedacht

aantal woorden: 186

pagina 020 [wiki] - [mt-db]

worden dan een eindig zelfstandig wezen, hetgeen (volgens stell. 8) eene klaarblijkelijke tegestrijdigeheid insluit.

Stelling XIV. behalve God kan geen zelfstandig wezen bestaan noch gedacht worden.

Bewijs. Daar God het volstrekt oneindige wezen is, aan hetwelk geene eigenschap, die de wezenheid van een zelfstandig wezen uitdrukt, kan ontzegt worden (volgens bep. 6), en daar hij noodzakelijk bestaat (volgens stell. 11); zou, indien er eenig ander zelfstandig wezen buiten God bestond, dit moeten uitgedrukt worden door eenige eigenschap van God, en alzoo zouden er twee zelfstandige wezens van dezelfde eigenschap bestaan, hetgeen (volgens stell. 5) ongerijmd is; en alzoo kan er geen zelfstandig wezen buiten God bestaan, en bijgevolg ook niet gedacht worden. Want indien het kon gedacht worden, moet het noodzakelijk gedacht worden als bestaande; doch dit is (volgens het eerste gedeelte van dit bewijs) ongerijmd. Derhalve kan er buiten God geen zelfstandig wezen bestaan, noch gedacht worden; w.t.b.w.

Bijstelling 1. Hieruit volgt ten duidelijkste 1) dat God de eenige is, dat is (volgens bep. 6) dat er in het heelal slechts één zelfstandig wezen bestaat, en dat dit volstrekt

aantal woorden: 180

pagina 021 [wiki] - [mt-db]

oneindig is, gelijk wij in de aanmerking op stell. 10 reeds hebben aangeduid.

Bijstelling 2. Ook volgt, dat het uitgebreide en het denkende of eigenschappen Gods zijn, of (volgens de 1ste o.k.w.) aandoeningen van eigenschappen Gods.

Stelling XV. Al wat is, is in God, en niets kan zonder God zijn noch gedacht worden.

Bewijs. Buiten God is geen zelfstandig wezen en kan er geen gedacht worden (volgens stell. 14) dat is (volgens bep. 3) geen ding, dat in zich is en door zich gedacht wordt. De wijzigingen echter (volgens bep. 5) kunnen zonder het zelfstandig wezen niet zijn noch gedacht worden; weshalve deze alleen in de goddelijke natuur kunnen zijn en door middel van haar kunnen gedacht worden. Behalve zelfstandige wezens en wijzigingen is er echter niets (volgens de 1ste o.k.w.). Derhalve kan niets zonder God zijn noch gedacht worden; w.t.b.w.

Aanmerking. Er zijn er, die zich God voorstellen als uit ligchaam en ziel bestaande en aan hartstogten onderhevig. Hoe verre zij echter van de ware Godkennis afdwalen, blijkt genoegzaam uit het reeds bewezene. Doch dezen laat ik rusten. Allen toch, die maar eenige inzicht in de goddelijke natuur hebben, ontkennen

aantal woorden: 191

pagina 022 [wiki] - [mt-db]

dat God ligchamelijk is; hetgeen zij ook zeer goed bewijzen daaruit, dat wij onder ligchaam eene zekere grootheid, die lang, breed en diep is en eene bepaalde gedaante heeft, verstaan, terwijl men niets ongerijmders dan dit van God, het volstrekt oneindige wezen, zeggen kan. Door andere redeneringen echter, waarmede zij hetzelfde trachten te bewijzen, toonen zij duidelijk, dat zij het ligchamelijke of uitgebreide wezen zelf geheel van de goddelijke natuur afscheiden, en zij stellen, dat dit door God geschapen is. Door welke goddelijke magt dit echter kan geschapen worden weten zij volstrekt niet; hetgeen duidelijk toont, dat zij wat zij zelve zeggen niet begrijpen. Ik althans heb, naar mij voorkomt, duidelijk genoeg bewezen (zie bijstelling stell. 6 en aanmerking 2 stell. 8) dat geen zelfstandig wezen door een ander kan voortgebracht of geschapen worden. Verder hebben wij (in stell. 14) aangetoond, dat er behalve God geen zelfstandig wezen kan zijn noch gedacht worden. En hieruit hebben wij de gevolgtrekking gemaakt, dat het uitgebreide een van de eigenschappen Gods is. Doch tot volledigen verduidelijking zal ik de bewijzen der tegenstanders weerleggen, die allen hier op neerkomen. Vooreerst, dat het

aantal woorden: 188

pagina 023 [wiki] - [mt-db]

ligchamelijke zelfstandige wezen, als zelfstandig wezen, gelijk zij menen, uit deelen bestaat; waarom zij beweren dat het niet oneindig zijn en dus niet tot God behooren kan. En dit helderen zij met vele voorbeelden op, waaruit ik er een paar zal aanhalen. Indien het ligchamelijke zelfstandige wezen, zeggen zij, oneindig is, dan denke men, dat het in twee deelen verdeeld wordt, en dan zal elk deel eindig of oneindig zijn. In het eerste geval bestaat dus iets oneindigs uit twee eindige deelen, hetwelk ongerijmd is. In het tweede geval is er dus iets oneindigs, dat twee maal zoo groot is als iets anders oneindigs, hetwelk ook ongerijmd is. Verder, indien de oneindige grootheid gemeten wordt met deelen, die de grootte van voeten hebben, dan moet het uit een oneindig aantal zulke deelen bestaan, en evenzo indien het met deelen gemeten wordt, die de grootte van duimen hebben; en daarom zal een oneindig getal twaalfmaal zoo groot zijn als een ander oneindig getal.

(figuur)

Eindelijk, indien men zich voorstelt, dat uit een punt van eene oneindige grootheid twee lijnen AB en AC met eenen in den beginne bepaalden afstand in het oneindige verlengd worden

aantal woorden: 193

pagina 024 [wiki] - [mt-db]

dan is het zeker dat de afstand tusschen B en C aanhoudend vermeerderd wordt, en eindelijk van bepaald onbepaalbaar zal worden. Dewijl dus deze ongerijmdheden, gelijk zij meenen, daaruit volgen, dat de grootheid oneindig gesteld wordt, zoo besluiten zij, dat het lichamelijke zelfstandige eindig zijn moet, en dat het dus niet tot de wezenheid van God kan behoren. Het tweede bewijs wordt ook aan de groote volmaaktheid van God ontleend. Want God, zeggen zij, kan als zijnde het allervolmaakste wezen niet lijden; ook het lichamelijke wezen kan, omdat het deelbaar is, wel lijden; dus volgt, dat het niet tot Gods wezenheid behoort. Dit zijn de bewijzen die ik bij de schrijvers vind, waarmede zij zoeken aan te tonen, dat het lichamelijke zelfstandige wezen de goddelijke natuur onwaardig is, en niet daartoe kan behoren. Indien iemand evenwel goed oplet, dan zal hij bevinden, dat ik hierop geantwoord heb; daar deze beredeneringen slechts daarop gebouwd zijn, dat zij veronderstellen, dat het lichamelijke zelfstandige wezen uit deelen is samengesteld, hetgeen ik reeds (stell. 12 met de bijst. van stell. 18) als ongerijmd heb doen kennen. Wanneer iemand verder de zaak goed wil overwegen, dan zal hij inzien, dat al die ongerijmdheden (indien het alleen ongerijmdheden zijn, waar

aantal woorden: 204

pagina 025 [wiki] - [mt-db]

over ik nu niet redetwist), waaruit zij willen besluiten, dat het uitgebreide zelfstandige wezen eindig is, geenszins daaruit volgen, dat de grootheid oneindig gesteld wordt, maar daaruit, dat zij veronderstellen, dat de oneindige grootheid meetbaar en uit deelen is samengesteld; weshalve zij uit de ongerijmdheden, die daaruit volgen, niets anders kunnen besluiten, dan dat de oneindige grootheid niet meetbaar is, en dat zij niet uit eindige deelen kan samengesteld worden. En dit is hetzelfde hetwelk wij boven (stell. 12. enz.) reeds bewezen hebben. Daarom schieten zij den pijl, dien zij op ons aanleggen, in waarheid op zichzelf af. Indien zij zelven dus uit deze hunne eigene ongerijmdheid echter willen besluiten, dat het uitgebreide zelfstandige wezen oneindig zijn moet, dan doen zij waarlijk niets anders dan indien iemand daaruit, dat hij aan eenen cirkel de eigenschappen van een vierkant heeft toegedicht, besluit, dat een cirkel geen middelpunt heeft, waaruit al de naar den omtrek getrokken lijnen gelijk zijn. Want het lichamelijke zelfstandige wezen, dat niet anders dan oneindig en ondeelbaar kan gedacht

aantal woorden: 171

pagina 026 [wiki] - [mt-db]

worden (zie stell. 8, 5 en 12), dat stellen zij zelve, om te besluiten, dat het eindig is, zich voor als uit eindige deelen samengesteld, veelvuldig en deelbaar. Zoo weten ook anderen, nadat zij verlicht hebben, dat eene lijn uit punten is samengesteld, vele bewijzen te vinden om aan te toonen, dat eene lijn niet in het oneindige kan gedeeld worden. En voorzeker is het niet minder ongerijmd te stellen, dat het lichamelijke zelfstandige wezen uit lichame, of deelen is samengesteld dan dat een ligchaam uit vlakken, een vlak uit lijnen, eene lijn uit punten is samengesteld. En dit moeten allen bekennen, die weten, dat de heldere reden onfeilbaar is, en vooral zij, die leeren, dat er geene ledige ruimte bestaat. Want indien het lichamelijke zelfstandige wezen zoo kon verdeeld worden, dat zijne deelen werkelijk onderscheiden waren, waarom zou dan één deel niet kunnen vernietigd worden, terwijl de overige evenals te voren onderling verbonden bleven? En waarom moeten allen zo aaneengevoegd worden dat er geene ledige ruimte bestaat? Voorwaar van dingen, die werkelijk van elkander onderscheiden zijn, kan het ééne zonder het andere bestaan en in zijnen toestand blijven. Daar er dus in de natuur geene ledige ruimte bestaat (waarover elders), maar alle deelen alzoo moeten zamenkomen, dat er geen ledige ruimte

aantal woorden: 212

pagina 027 [wiki] - [mt-db]

is; volgt hieruit ook; dat zij niet werkelijk kunnen onderscheiden worden, dat is, dat het lichamelijke zelfstandige wezen, voor zooverre het een zelfstandig wezen is, niet kan gedeeld worden. Indien nu evenwel iemand vraagt, waarom wij van nature zo geneigd zijn om de grootheid te deelen, dan antwoord ik hem, dat de grootheid op twee wijzen door ons gedacht wordt, namelijk afgetrokken of oppervlakkig, voorzoover wij haar namelijk aan ons voorstellen, of als een zelfstandig wezen, wat alleen door het verstand geschiedt. Indien wij dus op de grootheid letten, voorzooverre die in de verbeelding is, wat meermalen en het gemakkelijkst door ons gedaan wordt, zal zij eindig, deelbaar en uit deelen samengesteld bevonden worden; maar indien wij op haarzelve, zoals zij in het verstand is, letten, en haar voorzooverre zij een zelfstandig wezen is denken, wat zeer moeilijk geschiedt, dan zal zij, gelijk wij reeds voldoende bewezen hebben, oneindig, eeuwig en ondeelbaar bevonden worden. Dit zal voor allen, die de verbeelding en het verstand hebben leeren onderscheiden, duidelijk genoeg zijn; vooral indien ook hierop gelet wordt, dat de stof overal dezelfde is, en in haar geene deelen worden onderscheiden, behalve voorzooverre wij de stof als op verschillende wijs aangedaan

aantal woorden: 199

pagina 028 [wiki] - [mt-db]

denken, zoodat hare deelen slechts naar hunne wijziging niet naar hun wezen onderscheiden worden. Water bijvoorbeeld, voorzoover het water is, denken wij als deelbaar en zijne deelen als onderling scheidbaar, maar niet, voorzoover het een zelfstandig lichamenlijk wezen is; want in zooverre wordt het noch gescheiden noch verdeeld. Verder wordt water, als water, voortgebracht en vernietigd; maar als zelfstandig wezen wordt het noch voortgebracht noch vernietigd. En hiermede meen ik ook op de tweede redenering geantwoord te hebben, daar die ook daarop gebouwd is, dat de stof, als stof, deelbaar en uit deelen samengesteld zijn zou. En al was dit niet waar, dan weet ik niet, waarom zij den goddelijke natuur onwaardig zijn zou, daar (volgens stell. 14) buiten God geen zelfstandig wezen bestaan kan, waarvoor hij zou lijden. Alles, zeg ik, is in God, en alles, wat gebeurt, gebeurt alleen volgens de wetten der oneindige goddelijke natuur, en volgt (gelijk ik weldra zal aantonen) uit de noodzakelijkheid zijne wezenheid. Daarom kan volstrekt niet gesegd worden, dat God van iets anders lijdt, of dat het uitgebreide zelfstandige wezen de goddelijke natuur onwaardig is, al wordt het als deelbaar gedacht, mits men toegeven

aantal woorden: 192

pagina 029 [wiki] - [mt-db]

dat het eeuwig en oneindig is. Doch hiervan is op het oogenblik genoeg gezegd.

Stelling XVI. Uit de noodzakelijkheid der goddelijke natuur moet oneindig veel op oneindig vele wijzen (dat is, alles wat onder een oneindig verstand vallen kan) volgen.

Bewijs. Deze stelling moet voor ieder duidelijk wezen, indien hij slechts hierop let, dat uit de gegeven bepaling van elk ding het verstand verscheidene eigenaardigheden afleidt, die noodzakelijk daaruit (dat is uit de wezenheid zelve der zaak) volgen, en wel des te meer naarmate de bepaling der zaak meer werkelijkheid uitdrukt, dat is, naarmate de wezenheid der bepaalde zaak meer werkelijkheid insluit. Daar echter de goddelijke natuur volstrekt oneindig vele eigenschappen heeft (volgens bep. 6), waarvan ook elke hare soort oneindige wezenheid uitdrukt, moet dus uit hare noodzakelijkheid oneindig veel op oneindig vele wijzen (dat is, alles wat onder een oneindig verstand kan vallen) met noodzakelijkheid volgen; w.t.b.w.

Bijstelling 1. Hieruit volgt, dat God van alle dingen, die onder een oneindig verstand kunne vallen, de bewerkende oorzaak is.

Bijstelling 2. Hieruit volgt dat God de regtstreeksche, niet de zijdelingsche, oorzaak is.

Bijstelling 3. Hieruit volgt dat God volstrekt de eerste oorzaak is.

aantal woorden: 192

pagina 030 [wiki] - [mt-db]

Stelling XVII. God handelt alleen uit de wetten zijner eigene natuur en door niemand gedwongen.

Bewijs. Dat uit de noodzakelijkheid der goddelijke natuur alleen, of (wat hetzelfde is) uit de wetten dezer natuur alleen volstrekt oneindig veel volgt, hebben wij zoeven in stell. 16 aangetoond; en in stell. 15 hebben wij bewezen, dat niets zonder God kan zijn, noch gedacht worden, maar dat alles in God is. Daarom kan niets buiten hem zijn, waardoor hij tot handelen bepaald of gedwongen wordt; en dus handelt God alleen uit de wetten zijner natuur en door niemand gedwongen.

Bijstelling 1. Hieruit volgt, dat er, behalve de volmaaktheid van Gods natuur, geene reden bestaat, welke hem van buiten of van binnen tot handelen zou nopen.

Bijstelling 2. Hieruit volgt dat alleen God eene vrije oorzaak is. Want God alleen bestaat alleen uit de noodzakelijkheid zijner natuur (volgens stell. 11 en bijstelling 1. stell. 14), en handelt alleen uit de noodzakelijkheid zijner natuur (volgens de voorg. stell.). Derhalve is hij alleen (volgens bep. 7) eene vrije oorzaak; w.t.b.w.

Aanmerking. Anderen meenen, dat God eene vrije oorzaak is, omdat hij, gelijk zij meenen, kan maken, dat hetgeen wij gezegd hebben dat uit zijne natuur volgt, dat is, wat in zijne magt is, niet geschiedt, of niet door hem wordt voortgebracht.

aantal woorden: 214

pagina 031 [wiki] - [mt-db]

Doch dit is hetzelfde alsof zij zeiden, dat God maken kan, dat uit de natuur van den driehoek niet volgt, dat zijne drie hoeken gelijk zijn aan twee rechte; of dat uit eene gegevene oorzaak het gevolg niet volgt, wat ongerijmd is. Verder zal ik beneden, zonder behulp van deze stelling aantonen, dat tot de natuur van God noch het verstand, noch de wil behoort. Ik weet, dat er verscheidenen zijn, die meenen te kunnen bewijzen, dat tot de natuur van God het hoogste verstand en vrije wil behoort, zij zeggen niets volmaakters te kennen, hetwelk zij aan God kunnen toeschrijven, dan hetgeen in ons de grootste volmaaktheid is. Verder, ofschoon zij God als werkelijk ten hoogste verstandig denken, gelooven zij toch niet, dat hij alles kan doen geschieden wat hij werkelijk denkt; want zij meenen alzoo Gods magt te vernietigen. Indien hij, zoo zeggen zij, alles geschapen had, wat in zijn verstand is, dan zou hij verder niets meer kunnen hebben scheppen, hetgeen zij gelooven dat met Gods almacht in strijd is; en daarom hebben zij liever willen stellen, dat God voor alles onverschillig is, en niets anders scheidt, dan wat hij met eenen zekeren volstrekten wil besloten heeft te scheppen. Doch ik meen duidelijk genoeg aangetoond te hebben (zie stell. 16), dat uit de opperste magt of oneindige natuur van God oneindig veel op oneindig vele wijzen, dat is alles noodzakelijk is voortgevloeid, of steeds met

aantal woorden: 238

pagina 032 [wiki] - [mt-db]

dezelfde noodzakelijkheid volgt; op dezelfde wijs als uit de natuur des driehoeks van eeuwigheid tot eeuwigheid volgt, dat zijne drie hoeken gelijk zijn aan twee rechte. Daarom was Gods almacht van eeuwigheid werkelijk en zal tot in eeuwigheid in dezelfde werkelijkheid blijven. En op dezen wijs wordt de almacht Gods, althans naar mijn oordeel, veel volmaakter gesteld. Of liever, de tegenstanders schijnen (laat mij duidelijk mogelijk spreken) de almacht Gods te loochenen. Want zij worden genoodzaakt te bekennen, dat God oneindig veel denkt, dat wel op zichzelf kan geschapen worden, maar dat hij toch nimmer zal kunnen scheppen. Anders toch, namelijk indien hij alles schiep wat hij denkt, zou hij volgens hen zijne almacht uitputten en zichzelve onvolmaaktg maken. Om derhalve God volmaakt te kunnen maken, worden zij genoodzaakt tevens te stellen, dat hij niet alles kan uitwerken, waartoe zijne magt zich uitstrekt, en ik zie niet, dat er iets ongerijmders of hetwelk meer met Gods almacht strijdt kan verdicht worden. Verder (om over het verstand en den wil, die wij gemeenlijk aan God toekennen, hier ook iets te zeggen) indien namelijk verstand en wil tot de eeuwige wezenheid Gods behooren, dan moet door beide eigenschappen zeker iets anders verstaan worden dan de menschen gemeenlijk

aantal woorden: 205

pagina 033 [wiki] - [mt-db]

doen. Want verstand en wil, die Gods wezenheid zouden uitmaken, zouden van ons verstand en onzen wil hemelsbreed moeten verschillen, en in niets dan in den naam daarmede kunnen overeenkomen; niet anders namelijk dan het sterrebeeld de hond en de hond, het blaffend beest, overeenkomen.

Dit zal ik aldus bewijzen. Indien het verstand tot de goddelijke natuur behoort, dan kan het niet, zooals ons verstand, later (zoals de meeste willen), of tegelijk van nature zijn met de dingen, die er door verstaan worden, daar God door zijne oorzakelijkheid voor alle dingen is (volg. bijstelling 1 van stell. 16); maar dan is daarentegen de waarheid en de werkelijke wezenheid der dingen daarom aldus, dewijl zij zoodanig als voorwerp van denken in Gods verstand bestaat. Gods verstand dus, voorzooverre het geacht wordt Gods wezenheid uit te drukken, is inderdaad de oorzaak zoowel van de wezenheid als van het bestaan der dingen; hetgeen ook door hen schijnt opgemerkt te wezen, die beweerd hebben, dat het verstand, de wil en de magt van God allen één en hetzelfde zijn. Daar dus het verstand van God de eenige oorzaak der dingen is, namelijk (gelijk wij hebben aangetoond) zoowel van hunne wezenheid als van hun bestaan, zoo moet het

aantal woorden: 203

pagina 034 [wiki] - [mt-db]

noodzakelijk daarvan verschillen zoowel ten opzichte van hunne wezenheid als ten opzichte van hun bestaan. Want het veroorzaakte verschilt van de oorzaak juist in datgene, wat het van de oorzaak heeft. Een mensch b.v. is de oorzaak van het bestaan, doch niet van de wezenheid van een ander mensch (want dit is eene eeuwige waarheid); en daarom kunnen zij volgens de wezenheid geheel overeenkomen, doch moeten in het bestaan verschillen; en dus indien het bestaan van den éénen vergaat, zal daarom dat van den anderen niet vergaan; maar indien de wezenheid van den éénen kon vergaan en valsch worden, dan zou ook die van den anderen vernietigd worden. Iets dus, dat van de wezenheid en het bestaan van eenig uitwerksel de oorzaak is, moet van zulk een uitwerksel zoowel ten opzichte van de wezenheid als ten opzichte van het bestaan verschillen. Het verstand Gods echter is de oorzaak der wezenheid en van het bestaan van ons verstand: dus verschilt het verstand van God, voorzooverre het gedacht wordt de goddelijke wezenheid daar te stellen, van ons verstand zoowel ten opzichte van de wezenheid als ten opzichte van het bestaan, en kan in niets behalve in den naam daarmede overeenkomen, gelijk wij bedoelden. Ten

aantal woorden: 202

pagina 035 [wiki] - [mt-db]

opzichte van de wil wordt op dezelfde wijze geredeneerd, gelijk ieder gemakkelijk kan inzien.

Stelling XVIII. God is van alle dingen de innerlijke, niet de uiterlijke oorzaak.

Bewijs. Alles wat is, is in God en moet door middel van God gedacht worden (volgens stell. 15), en aldus is God (volgens bijstelling 1 van stell. 16) de oorzaak der dingen die in hem zijn; hetgeen het eerste was. Verder kan buiten God geen zelfstandig wezen bestaan (volgens stell. 14) dat is (volgens bep. 3) geen ding, dat buiten God in zichzelf is; hetgeen het tweede was. God is dus de innerlijke en niet de uiterlijke oorzaak van alle dingen; w.t.b.w.

Stelling XIX. God of al de eigenschappen Gods zijn eeuwig.

Bewijs. Want God is (volgens bep. 6) een zelfstandig wezen, dat (volgens stell. 11) noodzakelijk bestaat, dat is (volgens stell. 7) tot welks natuur het bestaan behoort, of (wat hetzelfde is) uit welks bepaling volgt, dat het bestaat; en dus (volgens bep. 8) is hij eeuwig. Verder moet door de eigenschappen Gods datgene verstaan worden, wat (volgens bep. 4) de wezenheid van het goddelijke zelfstandige wezen uitdrukt, dat is, wat tot het zelfstandige wezen behoort: juist dit, zeg ik, moeten de eigenschappen zelve insluiten. Tot de natuur van het zelfstandige wezen echter (gelijk ik reeds uit stell. 7 heb bewezen)

aantal woorden: 219

pagina 036 [wiki] - [mt-db]

behoort de eeuwigheid, dus moet elke der eigenschappen de eeuwigheid insluiten, en alzoo zijn zij allen eeuwig; w.t.b.w.

Aanmerking. Deze stelling blijkt ten duidelijkste uit de wijze, waarop ik (stell. 11) het bestaan van God bewezen heb. Uit dat bewijs, zeg ik, blijkt, dat het bestaan van God, evenals zijne wezenheid, eene eeuwige waarheid is. Verder heb ik (Beg. den wijsb. .. I XIX) nog op eene andere wijs de eeuwigheid Gods betoogd, en het is niet noodig dit hier te herhalen.

Stelling XX. De wezenheid en het bestaan van God zijn hetzelfde.

Bewijs. God (volgens de vorige stell.) en al zijne eigenschappen zijn eeuwig, dat is (volgens bep. 8) elke zijne eigenschappen drukt de eeuwigheid uit. Dezelfde eigenschappen Gods dus, die (volgens bep. 4) de eeuwige wezenheid Gods uitdrukken, drukken tevens zijn eeuwig bestaan uit, dat is: hetzelfde wat de wezenheid Gods uitmaakt, maakt tevens zijn bestaan uit, en dus is dit en zijne wezenheid één en hetzelfde; w.t.b.w.

Bijstelling 1. Hieruit volgt, dat het bestaan van God, zoowel als

aantal woorden: 172

pagina 037 [wiki] - [mt-db]

zijne waarheid, eene eeuwige waarheid is.

Bijstelling 2. Hieruit volgt, dat God, of alle eigenschappen Gods, onveranderlijk is. Want indien zij ten opzichte van het bestaan veranderd werden, moeten zij ook (volgens de voorgaande stelling) ten opzichte van de wezenheid veranderd worden, dat is (gelijk vanzelfs spreekt) van waar valsch worden, en dit is ongerijmd.

Stelling XXI. Alles, wat uit de volstreckte natuur van eeuwige eigenschap Gods volgt, heeft altijd en oneindig moeten bestaan, of het is door die eigenschap eeuwig en oneindig.

Bewijs. Denk, als het kan (indien gij het ontkent), dat iets in eenige eigenschap Gods uit zijne volstreckte natuur volgt, en toch eindig is en een beperkt bestaan of eene beperkte voortdoring heeft, b.v. het godsbegrip in het denken. Maar het denken, daar het als eene eigenschap Gods wordt gesteld, is noodzakelijk (volgens stell. 11) uit zijne aard oneindig. Voor zoover het echter het godsbegrip heeft wordt het veronderstelt eindig te wezen. Maar het kan (volgens bep. 2) niet eindig gedacht worden, zoo het niet door het denken zelf bepaald wordt; doch niet door het denken zelf, voorzover het godsbegrip daarstelt (want in

aantal woorden: 186

pagina 038 [wiki] - [mt-db]

zooover wordt het veronderstelt eindig te wezen): derhalve door het denken, voorzover dit het godsbegrip niet daarstelt, hetwelk echter (volgens stell. 11) noodzakelijk bestaan moet. Derhalve bestaat er een denken, dat het godsbegrip niet daarstelt, en daarom volgt uit zijne natuur, voorzover het het volstreckte denken is, niet noodzakelijk het godsbegrip (want het wordt gedacht als het godsbegrip daarstellende en niet daarstellende): hetgeen tegen de veronderstelling is. Daarom indien het godsbegrip in het denken, of iets anders (want het is onverschillig, wat men neemt, daar het bewijs algemeen is) in eenige eigenschap Gods uit de noodzakelijkheid der volstreckte natuur van die eigenschap volgt, dan moet dit noodzakelijk oneindig zijn, hetgeen het eerste was.

Verder kan datgene, wat uit de noodzakelijkheid der natuur van eenige eigenschap alzoo volgt geene beperkte voortdoring hebben. Want indien gij het ontkent, laat dan verondersteld worden, dat hetgeen uit de noodzakelijkheid der natuur van eenige eigenschap volgt, in eene eigenschap van God gevonden wordt, b.v. het godsbegrip in het denken, en laat men onderstellen, dat dit eens niet bestaan heeft of niet bestaan zal. Daar echter het denken als eene eigenschap Gods gedacht wordt, moet het noodzakelijk en onveranderlijk bestaan (volgens stell. 11 en bijstell. 2 van stell. 20). Derhalve zal buiten de grenzen der voortdoring van het godsbegrip (want het wordt verondersteld eens

aantal woorden: 218

pagina 039 [wiki] - [mt-db]

niet bestaan te hebben of niet te zullen bestaan) het denken zonder het godsbegrip moeten bestaan; dit is evenwel tegen de veronderstelling; want er wordt verondersteld, dat als het denken gegeven is noodzakelijk het godsbegrip volgt. Derhalve kan het godsbegrip in het denken, of iets, hetwelk noodzakelijk uit de volstreckte natuur van eenige eigenschap Gods volgt, geen beperkte voortdoring hebben, maar door dezelfde eigenschap eeuwig; hetgeen het tweede was. Merk op, dat hetzelfde moet gezegd worden van alles wat in eenige eigenschap Gods uit de volstreckte natuur van God noodzakelijk volgt.

Stelling XXII. Al wat volgt uit eenige eigenschap Gods, gewijzgd met eene wijziging, welke noodzakelijk en oneindig door haar bestaat, moet ook én noodzakelijk én oneindig bestaan.

Bewijs. Het bewijs dezer stelling gaat op dezelfde wijs voort als het bewijs den voortgaande stelling.

Stelling XXIII. Elke wijziging, die noodzakelijk en oneindig bestaat, moet noodzakelijk volgen of uit de volstreckte natuur van eenige eigenschap Gods, of uit eenige eigenschap gewijzgd met eene wijziging, welke noodzakelijk en oneindig bestaat.

Bewijs. Eene wijziging toch is in iets anders, door middel waarvan zij moet gedacht worden (volgens bep. 5) dat is (volgens stell. 15) zij is in

aantal woorden: 194

pagina 040 [wiki] - [mt-db]

God en kan alleen door middel van God gedacht worden. Indien dus een wijziging gedacht wordt noodzakelijk te bestaan en oneindig te zijn, dan moeten beiden noodzakelijk besloten of gedacht worden door middel van eenige eigenschap Gods, voorzoover deze gedacht wordt de oneindigheid en de noodzakelijkheid van het bestaan, of (wat volgens bep. 8 hetzelfde is) de eeuwigheid uit te drukken, dat is (volgens bep. 6 en stell. 19) voorzoover zij volstrekt gedacht wordt. Eene wijziging dus, die noodzakelijk en oneindig bestaat, moet uit de volstreckte natuur van eenige eigenschap Gods volgen, en dit wel of onmiddelijk (waarover stell. 21) of door middel van een eenige wijziging, die uit zijne volstreckte natuur volgt, dat is (volgens de vorige stell.) die én noodzakelijk én oneindig bestaat; w.t.b.w.

Stelling XXIV. De wezenheid der door God voortgebrachte dingen sluit het bestaan niet in.

Bewijs. Dit blijkt uit bep. 1. Datgene toch, welks natuur (op zichzelf namelijk beschouwd) het bestaan insluit, is de oorzaak van zichzelf en bestaat alleen uit de noodzakelijkheid zijner natuur.

Bijstelling. Hieruit volgt, dat God niet alleen de oorzaak is, dat de dingen

aantal woorden: 183

pagina 041 [wiki] - [mt-db]

beginnen te bestaan, maar ook, dat zij in het bestaan volharden, of (om eene schoolsche spreekwijs te bezigen) dat God de oorzaak is van het zijn der dingen. Want hetzij de dingen bestaan, hetzij zij niet bestaan, zoo dikwijls als wij op hunne wezenheid letten, bevinden wij, dat deze noch het bestaan, noch de voortdoring insluit, en daarom kan hunne wezenheid noch van hun bestaan, noch van hunne voortdoring de oorzaak zijn, maar alleen God, tot wiens natuur alleen het bestaan behoort (volgens bijstell. 1 van stell. 14).

Stelling XXV. God is niet alleen de bewerkende oorzaak van het bestaan maar ook van de wezenheid der dingen.

Bewijs. Indien gij het ontkent, dan is God niet de oorzaak; en dus kan (volgens o.k.w. 4) de wezenheid der dingen zonder God gedacht worden. Dit evenwel is (volgens stell. 15) ongerijmd. Dus is God ook de oorzaak van de wezenheid der dingen; w.t.b.w.

Aanmerking. Deze stelling volgt duidelijk uit stell. 16. Daaruit toch volgt, dat uit het bestaan der goddelijke natuur zoowel de wezenheid als het bestaan der dingen noodzakelijk moet besloten worden; en, om het met één woord te zeggen, in diens zin, waarin God de oorzaak van zich zelve genoemd wordt, moet hij ook

aantal woorden: 204

pagina 042 [wiki] - [mt-db]

de oorzaak van alle dingen genoemd worden, wat nog duidelijker uit de volgende bijstelling zal blijken.

Bijstelling. De bijzondere dingen zijn niets dan aandoeningen der eigenschappen Gods, of wijzigingen waardoor de eigenschappen Gods op eene bepaalde wijs worden uitgebracht. Het bewijs blijkt uit stell. 15 en bep. 5.

Stelling XXVI. Een ding dat bepaald is om iets te verrigten, is door God noodzakelijk aldus bepaald; en wat door God niet bepaald is, kan zichzelf niet tot verrigten bepalen.

Bewijs. Datgene, waardoor de dingen tot het verrigten van iets bepaald genoemd worden, is noodzakelijk iets stelligs (zooals vanzelfs spreekt); en dus is God zoowel van zijne wezenheid als van zijn bestaan door de noodzakelijkheid zijner natuur de bewerkende oorzaak (volgens stell. 25 en 16); hetwelk het eerste was. Hieruit volgt ook ten duidelijkste wat ten tweede gesteld wordt. Want indien een ding dat door God niet bepaald is, zichzelf kon bepalen, dan was het eerste deel van dezen stelling vals; hetgeen ongerijmd is, zoals wij hebben aangetoond.

Stelling XXVII. Een ding, dat door God bepaald is, om iets te verrigten,

aantal woorden: 179

pagina 043 [wiki] - [mt-db]

kan zichzelf niet onbepaald maken.

Bewijs. Deze stelling blijkt uit de derde onmiddelijk klaarblijkelijke waarheid.

Stelling XXVIII. Elk enkelwezen, of elk ding, dat eindig is en een beperkt bestaan heeft, kan niet bestaan noch tot werken bepaald worden, zoo het niet tot bestaan en werken bepaald wordt door eene andere oorzaak, die ook eindig is en een beperkt bestaan heeft: en deze oorzaak kan wederom niet bestaan noch tot werken bepaald worden, zoo zij niet door eene andere, die ook eindig is en een beperkt bestaan heeft, tot bestaan en werken bepaald wordt, en zoo in het oneindige.

Bewijs. Al wat tot bestaan en werken bepaald is, is door God aldus bepaald (volgens stell. 26 en bijstell. stell. 24). Maar datgene, wat eindig is en een beperkt bestaan heeft, kan door de volstreekte natuur van eene eigenschap Gpods niet voortgebracht zijn; want al wat uit de volstreekte natuur van eenige eigenschap Gods volgt, is oneindig en eeuwig (volgens stell. 21). Derhalve moet het uit God, of uit eene zijne eigenschappen volgen, voorzoover deze als op eenigerlei wijs aangedaan beschouwd wordt; want behalve het zelfstandige

aantal woorden: 184

pagina 044 [wiki] - [mt-db]

wezen en de wijzigingen bestaat er niets (volgens o.k.w. 1 en bep. 3 & 5), en wijzigingen zijn (volgens bijstell. stell. 25) niets dan aandoeningen der eigenschappen Gods. Maar uit God of uit eene eigenschap Gods, voorzoover deze is aangedaan door eene wijziging, die eeuwig en oneindig is, kan het ook niet gevolgd zijn (volgens stell. 22). Dus moet het gevolgd zijn, of tot bestaan en werken bepaald zijn door God of door eene eigenschap van hem, voorzoover deze is aangedaan door eene wijziging, welke eindig is en een beperkt bestaan heeft. Dit was het eerste. Verder moet wederom deze oorzaak of deze wijziging (volgens dezelfde redenering als waarmede wij het eerste deel hiervan reeds bewezen hebben) ook bepaalde zijn door eene andere, die ook eindig is en een beperkt bestaan heeft, en wederom deze laatste (om dezelfde reden) door eene andere, en alzoo steeds (om dezelfde reden) tot in het oneindige w.t.b.w.

Aanmerking. Daar sommige dingen door God onmiddelijk moeten voortgebracht zijn, namelijk die, welke uit zijne volstreekte natuur noodzakelijk volgen, [en andere]* met behulp van

* opm. PS
[p.44 i.m.:] *

aantal woorden: 183

pagina 045 [wiki] - [mt-db]

deze eerste , ofschoon zij toch zonder God niet kunnen bestaan noch gedacht worden; zoo volgt hieruit 1), dat God van de onmiddellijk door hem voortgebragte dingen die volstrekt naaste oorzaak is; maar niet in zijnen soort, gelijk men zegt. Want de uitwerkselen Gods kunnen zonder hunne oorzaak noch zijn noch gedacht worden (volgens stell. 15 en bijst. stell. 24). Hieruit volgt 2), dat God niet eigenlijk de verwijderde oorzaak der enkele dingen kan genoemd worden, behalve misschien daarom, ten einde ze van die, welke hij onmiddellijk heeft voortgebragt, of liever welke uit zijne volstreckte natuur volgen, te onderscheiden. Want door eene verwijdende oorzaak verstaan wij zulk eene, die met haar uitwetsel geenszins verbonden is. Doch alles wat is, is in God en hangt aldus van God af, dat het zonder hem niet kan zijn noch gedacht worden.

Stelling XXIX. In het heelal bestaat niets toevalligs, maar alles is door de noodzakelijkheid der goddelijke natuur bepaald, om op zekere wijs te bestaan en te werken.

Bewijs. Al wat is, is in God (volgens stell. 15).
God

aantal woorden: 178

pagina 046 [wiki] - [mt-db]

echter kan geen toevallig ding genoemd worden. Want hij bestaat (volgens stell. 11) noodzakelijk, niet toevallig. De wijzigingen der goddelijke natuur zijn verder uit haar ook noodzakelijk, niet toevallig, gevolgd (volgens stell. 16); en dat wel voorzover de goddelijke natuur volstrekt (volgens stell. 21) of voor zoover zij als op eene bepaalde wijs tot handelen bepaald beschouwd wordt (volgens stell. 27). Verder is God van deze wijzigingen niet slechts de oorzaak, voor zoover zij eenvoudig bestaan (volgens bijst. stell. 24.) maar ook (volgens stell. 26) voor zoover zij als bepaald om iets te bewerken beschouwd worden. Bijaldien zij door God (volgens dezelfde stell.) niet bepaald zijn, dan is het onmogelijk, niet toevallig, dat zij zich zelve bepalen, en daarentegen (volgens stell. 27) indien zij door God bepaald zijn, dan is het onmogelijk, niet toevallig, dat zij zich zelve onbepaald maken. Derhalve is alles door de noodzakelijkheid der goddelijke natuur bepaald, niet alleen om te bestaan maar ook om op eene bepaalde wijs te bestaan en te werken, en er bestaat niets toevalligs; w.t.b.w.

Aanmerking. Voordat ik verder ga, wil ik verklaren of liever herinneren, wat wij onder *voortbrengende* en wat onder *voortgebragte natuur* verstaan moeten. Want uit het vorige oordeel ik, dit reeds bekend is, dat wij onder *voortbrengende natuur* datgene verstaan moeten, wat in zichzelf is en door zichzelf gedacht wordt of zoodanige eigenschappen van het zelfstandige wezen, welke de eeuwige en oneindige wezenheid uitdrukken, dat is (volgens

aantal woorden: 239

pagina 047 [wiki] - [mt-db]

bijstelling I stell. 14 en bijstell. 2 stell. 17) God, voor zoover hij als vrije oorzaak beschouwd wordt. Onder *voortgebragte* daarentegen versta ik dat alles, wat uit de noodzakelijkheid der natuur Gods of van elke der eigenschappen Gods volgt, dat is, al de wijzigingen der eigenschappen Gods, voorzoover zij beschouwd worden als dingen, die in God zijn en die zonder God niet kunnen zijn noch gedacht worden.

Stelling XXX. Een werkelijk eindig of oneindig verstand moet de eigenschappen en aandoeningen Gods bevatten en anders niets.

Bewijs Een waar begrip moet met zijn voorwerp overeenkomen (volgens o.k.w. 6) dat is (gelijk vanzelf spreekt) datgene, wat als voorwerp van het denken in het verstand bevat is, moet noodzakelijk in de werkelijkheid bestaan. In de werkelijkheid bestaat echter (volgens bijstell. I stell. 14) slechts één zelfstandig wezen, namelijk God, en geene andere aandoeningen (volgens stell. 15) dan die in God zijn en die (volgens dezelfde stell.) zonder God niet kunnen zijn noch gedacht worden. Dus moet een werkelijk eindig of oneindig verstand de eigenschappen en aandoeningen Gods bevatten en anders niets; w.t.b.w.

Stelling XXXI. Het werkelijke verstand, hetzij het eindig is of oneindig, zooals ook de wil, de begeerte, de liefde enz. moeten tot de voortgebragte, niet tot de voortbrengende natuur

aantal woorden: 208

pagina 048 [wiki] - [mt-db]

gerekend worden.

Bewijs. Onder het verstand toch, (gelijk vanzelfs spreekt) verstaan wij geenszins het volstreckte denken, maar slechts eene bepaalde wijziging van het denken, welke wijziging van andere, namelijk begeerte, liefde enz. verschilt, en dus (volgens bep. 3) moet gedacht worden met behulp van het volstreckte denken; dat is (volgens stell. 15 en bep. 6) met behulp van eene eigenschap Gods, die de eeuwige en oneindige wezenheid van het denken uitdrukt, zóó moet gedacht worden, dat zij zonder haar niet kan bestaan noch gedacht worden. En daarom (volgens aanm. stell. 29) moet het tot de voortgebragte, niet tot de voortbrengende natuur gerekend worden, evenals de overige wijzigingen van het denken; w.t.b.w.

Aanmerking. De reden, waarom ik hier van werkelijk verstand spreek, is niet deze, dat ik een slechts naar de mogelijkheid bestaand verstand erken; maar omdat ik alle verwarring wensch te vermijden, heb ik alleen willen spreken van iets, dat wij zeer duidelijk begrijpen, namelijk van het verstand zelf, dat duidelijker dan iets anders door ons begrepen wordt. Want wij kunnen niets begrijpen, dat niet medehelpt, om het verstand beter te leeren kennen.

aantal woorden: 183

pagina 049 [wiki] - [mt-db]

Stelling XXXII. De wil kan geene vrije maar slechts eene noodzakelijke oorzaak genoemd worden.

Bewijs. De wil is slechts eene bepaalde wijziging van het denken evenals het verstand; en daarom (volgens stell. 28) kan geene wilsuiting bestaan noch tot werken bepaald worden, tenzij die door eene andere oorzaak bepaald wordt, en deze weder door eene andere, en zoo verder tot in het oneindige. Bijaldien de wil oneindig wordt verondersteld, moet die ook tot bestaan en werken bepaald worden door God, niet voorzoover hij het volstrekt oneindige zelfstandige wezen is, maar voorzoover hij eene eigenschap heeft, die de oneindige en eeuwige wezenheid van het denken uitdrukt (volgens stell. 28). Hoe hij dus wordt opgevat, eindig of oneindig, hij vereischt eene oorzaak, waardoor hij tot bestaan en werken bepaald wordt, en dus (volgens bep. 7) kan hij geene vrije oorzaak genoemd worden, maar alleen eene noodzakelijke of gedwongene; w.t.b.w.

Bijstelling I. Hieruit volgt I, dat God niet uit vrijheid van wil werkt.

Bijstelling II. Hieruit volgt 2, dat wil

aantal woorden: 167

pagina 050 [wiki] - [mt-db]

en verstand tot Gods natuur in dezelfde verhouding staan als beweging en rust, en in 't algemeen als alle natuurlijke dingen, welke (volgens stell. 29) door God moeten bepaald worden, om op eene zekere wijs te bestaan en te werken. Want de wil heeft evenals al het andere eene oorzaak nodig, waardoor hij bepaald wordt om op eene zekere wijs te bestaan en te werken. En ofschoon uit eenen bepaalden toestand van den wil of het verstand oneindig veel volgt, evenwel kan men daarom niet meer zeggen, dat God uit vrijheid van wil handelt, dan men om datgene wat uit beweging en rust volgt (want ook hieruit volgt oneindig veel) zeggen kan, dat hij uit vrijheid van beweging en rust handelt. De wil behoort dus niet meer tot de natuur van God dan de overige natuurlijke dingen, maar staat daartoe in dezelfde verhouding als beweging en rust en al het overige, hetwelk wij hebben aangetoond, dat uit de noodzakelijkheid der goddelijke natuur volgt, en door haar bepaald wordt, om op eene zekere wijs te bestaan en te werken.

aantal woorden: 178

pagina 051 [wiki] - [mt-db]

Stelling XXXIII. De dingen konden op geene andere wijs noch in eene andere volgorde door God voortgebracht worden dan zij zijn voortgebracht.

Bewijs. De dingen toch zijn allen uit de bestaande natuur van God met noodzakelijkheid gevolgd (volg. stell. 16), en door de noodzakelijkheid der natuur van God zijn zij bepaald om op eene zekere wijs te bestaan en te werken (volg. stell. 29). Indien derhalve de dingen van eene andere natuur hadden kunnen zijn, of op eene andere wijs tot werken hadden kunnen bepaald worden, zoodat de volgorde der natuur eene andere was, dan zou dus ook de natuur van God eene andere kunnen zijn, dan zij is; en derhalve (volg. stell. 11) zou die ook moeten bestaan, en dus zouden er twee of meer goden kunnen bestaan; hetgeen (volg. de bijstell. 1 stell. 14) ongerijmd is. Dus konden de dingen op geene andere wijs, noch in eene andere volgorde enz. w.t.b.w.

Aanmerking 1. Daar ik hierdoor ten duidelijkste heb aangetoond, dat er volstrekt niets in de dingen gevonden wordt, waarom zij toevallig moeten genoemd worden, wil ik nu kortelijk uitleggen, wat wij onder toevallig verstaan moeten; maar eerst, wat onder noodzakelijk en onmogelijk. Een ding wordt noodzakelijk genoemd of met betrekking

aantal woorden: 203

pagina 052 [wiki] - [mt-db]

tot zijne wezenheid óf met betrekking tot zijne oorzaak. Het bestaan toch van een ding volgt óf uit zijne wezenheid en bepaling óf uit de bestaande werkende oorzaak met noodzakelijkheid. Verder wordt ook om deze redenen een ding onmogelijk genoemd; namelijk óf omdat zijne wezenheid of bepaling eene tegenstrijdigheid bevat, óf omdat er geene uitwendige oorzaak is, die tot het voortbrengen van zulk een ding bepaald is. Maar een ding wordt om geene andere reden toevallig genoemd, behalve ten opzichte van het gebrekkige van onze kennis. Want een ding, welks wezenheid wij niet weten dat eene tegenstrijdigheid bevat, of waarvan wij goed weten, dat zij geene tegenstrijdigheid bevat, en over welks bestaan wij toch niets stelligs kunnen zeggen, omdat het verband der oorzaken voor ons verborgen is, kan ons nooit noch noodzakelijk noch onmogelijk toeschijnen; en daarom noemen wij het óf toevallig óf mogelijk.

Aanmerking II. Uit het voorgaande volgt duidelijk, dat de dingen met de grootste volmaaktheid door God zijn voortgebracht, daar zij uit de bestaande aller volmaakste natuur met noodzakelijkheid gevolgd zijn. Dit beschuldigt God van geene onvolkomenheid, daar zijne volmaaktheid ons genoopt heeft dit te beweren. In tegendeel zou uit het tegenovergestelde hiervan duidelijk volgen (gelijk ik zoo even heb aangetoond), dat God

aantal woorden: 206

pagina 053 [wiki] - [mt-db]

niet den hoogste volmacht was; namelijk omdat, indien de dingen op eene andere wijs waren vorgebracht, aan God eene andere natuur moet toegekend worden verschillend van die, welke wij door de overweging, dat hij het volmaakste wezen is, genoodzaakt zijn geworden hem toe te kennen. Ik twijfel evenwel niet, of velen zullen dit gevoelen als ongerijmd verwerpen, en niet genegen zijn om het te overpeinzen; en dit wel om geene andere reden dan omdat zij gewoon zijn aan God eene andere vrijheid toe te kennen geheel verschillend van die, welke door ons (bep. 6) geleerd is, namelijk onafhankelijken wil. Ik twijfel echter niet, of indien zij de zaak wilden overpeinzen en de reeks onzer bewijzen nauwkeurig bij zichzelf overwegen, dan zouden zij eindelijk zoodanig eene vrijheid als zij tegenwoordig aan God toeschrijven, niet alleen als hersenschimmig maar als eene grooten hinderpaal der wetenschap geheel verwerpen. En het is niet nodig, dat ik, wat in de aanmerking op stell. 17 gezegd is, hier herhaal. Ter hunner behoefte zal ik echter nog aantonen, dat, al ware ook toegestemd, dat de wil tot de wezenheid Gods behoort, des niet te min uit zijne volmaaktheid zou volgen, dat de dingen op geene andere wijs en in geene andere

aantal woorden: 204

pagina 054 [wiki] - [mt-db]

volgorde door God hadden kunnen geschapen worden; hetgeen gemakkelijk zal zijn aan de toonen, indien wij eerst beschouwen wat zij zelve toegeven, namelijk dat het alleen van het besluit en den wil van God afhangt, dat elke zaak is wat zij is; want anders ware God niet de oorzaak van alle dingen; verder dat alle besluiten Gods van eeuwigheid door God zelve zijn vastgesteld geweest; want anders zou hij van onvolmaaktheid en weifelmoedigheid beschuldigd worden. Doch daar eens, vóór en na in het eeuwige niet bestaan, volgt hieruit, namelijk uit de volmaaktheid Gods alleen, dat God niets ander besluiten kan noch ooit heeft kunnen besluiten; of dat God vóór zijne besluiten niet geweest is en zonder dezelve niet zijn kan. Maar zij zeggen, dat, al werd verondersteld, dat God eene andere natuur der dingen gemaakt had, of dat hij van eeuwigheid iets anders over de natuur en hare volgorde besloten had, hieruit geene onvolkomenheid in God zou volgen. Doch indien zij dit zeggen, moeten zij tevens toegeven, dat God zijne besluiten kan veranderen. Want indien God aangaande de natuur en haren zamenhang iets anders dan hij besloten heeft besloten had, dat

aantal woorden: 191

pagina 055 [wiki] - [mt-db]

is, iets anders over de natuur gewild en gedacht had, dan zou hij noodzakelijk een ander verstand dan hij heeft en eenen anderen wil dan hij heeft gehad hebben. En indien aan God een ander verstand en een andere wil kan toegeschreven worden zonder eenige verandering van zijne wezenheid en zijne volmaaktheid; welke reden is er dan, waarom hij zijne besluiten over de geschapene dingen niet zou kunnen veranderen en des niettemin even volkomen blijven? Want het is dan onverschillig hoe zijn verstand en zijn wil ten aanzien van de geschapene dingen en hunne volgorde met betrekking tot zijne wezenheid en volmaaktheid wordt opgevat. Verder stemmen alle wijsgeren, die ik gezien heb, toe, dat er in God geen verstand naar de mogelijkheid maar alleen naar de werkelijkheid bestaat. Daar echter zijn verstand en zijn wil van zijne wezenheid niet onderscheiden zijn, gelijk eveneens allen toestemmen; zoo volgt hieruit ook, dat, indien God werkelijk een ander verstand en eenen anderen wil gehad had, ook zijn wezenheid noodzakelijk eene andere zijn zou; en bijgevolg (zooals ik in den beginne beredeneerd heb) indien de dingen anders, dan zij tegenwoordig zijn, door God waren voortgebracht, zou Gods verstand en zijn wil, dat is (gelijk wordt toegestemd) zijne wezenheid anders moeten zijn; hetgeen ongerijmd is.

aantal woorden: 210

pagina 056 [wiki] - [mt-db]

Daar de dingen op geene andere wijs en in geene andere volgorde door God hebben kunnen voortgebracht worden, en uit de groote volmaaktheid Gods volgt, dat dit waar is; zoo kan voorzeker geene gezonde redenering ons overhalen om te gelooven, dat God niet alleen wat in zijn verstand is, met dezelfde volmaaktheid, waarmede hij het begrijpt, heeft willen scheppen. Maar zij zullen zeggen, dat in de dingen geene volkomenheid noch onvolkomenheid is, maar dat hetgeen in kennis, waarom zij volkomen of onvolkomen genoemd wordt, slechts van den wil van God afhangt, en God dus, indien hij gewild had, had kunnen maken, dat hetgeen tegenwoordig volmaaktheid is de grootste onvolmaaktheid was, en omgekeerd. Doch wat ware dit anders dan openlijk te verklaren, dat God, die wat hij wil noodzakelijk begrijpt, door zijnen wil kon maken, dat hij de dingen anders begrijpt dan hij ze begrijpt? Hetgeen (gelijk ik daar even heb aangetoond) ongerijmd is.

aantal woorden: 153

pagina 057 [wiki] - [mt-db]

Daarom kan ik het bewijs aldus tegen hen omkeren. Alles hangt van de magt van God af. Opdat dus de dingen anders zouden kunnen zijn, moest noodzakelijk ook de wil van God anders wezen: doch de wil van God kan niet anders wezen (gelijk wij zoo even uit de volkomenheid van God ten duidelijkst hebben aangetoond); dus kunnen de dingen ook niet anders wezen. Ik beken, dat deze meening, die alles aan eenen onverschilligen wil van God onderwerpt en leert, dat alles van zijn goeddunken afhangt, minder van de waarheid afwijkt dan dat van hen, die leeren, dat God alles om den wille van het goede verrigt. Want dezen schijnen iets buiten God te stellen, dat niet van God afhangt, waarop God als op een voorbeeld in het werken let, of waarop hij als op een bepaald doel mikt. Dat is voorwaar niets anders dan God van het noodlot afhankelijk te maken, terwijl er niets ongerijmds van God kan gesteld worden, dan wij hebben aangetoond, dat hij de eerste en eeuwige vrije oorzaak is zoowel van de wezenheid

aantal woorden: 178

pagina 058 [wiki] - [mt-db]

als van het bestaan van alle dingen. Dus is er geene reden om in het weerleggen van deze ongerijmdheid tijd te verbruiken.

Stelling XXXIV. De magt van God is zijne wezenheid zelve.

Bewijs. Want uit de noodzakelijkheid der wezenheid Gods alleen volgt, dat God de oorzaak van zichzelf is (volgens stell. 11) en (volgens stell. 16 en hare bijstell.) van alle dingen. Dus is de magt van God, waardoor hij zelf en alle dingen bestaan en werken, juist zijne wezenheid; w.t.b.w.

Stelling XXXV. Al wat wij inzien dat in de magt van God is, bestaat noodzakelijk.

Bewijs. Want al wat in Gods magt is, dat moet (volgens de voorgaande stelling) alzo in zijne wezenheid bevat wezen, dat het daaruit noodzakelijk volgt, en dus bestaat het noodzakelijk; w.t.b.w.

Stelling XXXVI. Niets bestaat, uit welks natuur geen gevolg voortvloeit.

Bewijs. Al wat bestaat, drukt de natuur of wezenheid van God op eene zekere en bepaalde wijs uit (volgens bijst. stell. 25), dat is (volgens stell. 34) al wat bestaat, drukt de magt van God, welke de oorzaak is van alle dingen, op een zekere

aantal woorden: 182

pagina 059 [wiki] - [mt-db]

en bepaalde wijze uit, en dus (volgens stell. 16) moet daaruit een gevolg voortvloeijen; w.t.b.w.

Aanhangsel. In het voorgaande heb ik de natuur van God en hare hoedanigheden ontvouwd, namelijk: dat hij noodzakelijk bestaat; dat hij eeuwig is; dat hij alleen uit de noodzakelijkheid zijner natuur bestaat en handelt; dat en hoe hij de vrije oorzaak is van alle dingen; dat alles in God is en zóó van hem afhangt, dat het zonder hem niet kan zijn noch gedacht worden; en eindelijk dat alles door God te voren bepaald is, wel niet door vrijheid van wil en onafhankelijk goedvinden, maar door de volstreckte natuur van God of zijne oneindige magt. Verder heb ik overal, waar de gelegenheid er voor gegeven was, gezorgd de vooroordelen, die het vatten mijner bewijzen konden beletten, weg te ruimen. Daar er evenwel niet weinig vooroordelen overblijven, welke ook ten zeerste konden en kunnen beletten, dat de menschen den zamenhang der dingen, zooals ik dien heb uitgelegd, kunnen omhelzen, heb ik het den moeite waardig

aantal woorden: 169

pagina O60 [wiki] - [mt-db]

geoordeeld deze hier volgens den toetssteen der rede te onderzoeken. En daar al de vooroordeelen, welke ik hier onderneem aan te wijzen van dit ééne afhangen, dat namelijk menschen gemeenlijk onderstellen, dat alle menschelijke dingen evenals zij zelve om een doel handelen; ja, aannemen, dat God alles naar een zeker doeleinde rigt (want zij zeggen, dat God alles om de wille van den mensch gemaakt heeft, doch den mensch, opdat deze hem zou vereeren): zoo zal ik eerst dit ééne nagaan, namelijk door eerst de oorzaak te zoeken, waarom de meesten in dit vooroordeel berusten en allen van nature zoo genegen zijn om het te omhelzen, verder zal ik de valscheit daarvan aantoonen, en eindelijk, hoe daaruit de vooroordeelen ontstaan zijn van goed en kwaad, verdienste en zonde, lof en berisping, orde en verwarring, schoonheid en leelijkheid, enz. Het is echter hier de plaats niet, om deze dingen uit de natuur van den menschelijken geest af te leiden. Het zal hier genoeg zijn, indien ik dat gene tot grondslag neem, wat allen

aantal woorden: 172

pagina O61 [wiki] - [mt-db]

moeten toestemmen; namelijk dat alle menschen onwetend omtrent de oorzaken der dingen geboren worden, en dat allen de neiging hebben om hun eigen voordeel te zoeken, en hiervan bewust zijn. Hieruit toch volgt vooreerst, dat de menschen meenen, dat zij vrij zijn, daar zij van hunne neigingen en wilsuitingen bewustzijn hebben, en over de oorzaken, waardoor zij tot begeerte en willen gestemd worden, dewijl zij hieromtrent onwetend zijn, zelfs in den droom niet denken. Ten tweede volgt, dat de menschen alles om een doel doen, namelijk om het nut, dat zij begeeren. Hierdoor komt het, dat zij van de gebeurde dingen steeds alleen de eindoorzaken zoeken te weten te komen, en wanneer zij deze gehoord hebben, hierin berusten; namelijk dewijl zij geen reden hebben, om verder te twijfelen. Wanneer zij die nu niet van anderen hooren, dan blijft hun niets over dan zich in zich zelve te keeren en over de doeleinden, waardoor zij

aantal woorden: 154

pagina O62 [wiki] - [mt-db]

zelve gewoonlijk tot dergelijke dingen bepaald worden, na te denken; en alzoo beoordeelen zij noodzakelijk volgens hunnen eigene gezindheid die van anderen. Daar zij verder in en buiten zich niet weinig hulpmiddelen vinden, die tot het verkrijgen van hun voordeel niet weinig helpen; b.v. oogen om te zien, tanden om te kauwen, kruiden en dieren om zich mede te voeden, de zon om te verlichten, de zee om visschen te onderhouden enz. zijn zij al wat de natuur oplevert als hulpmiddel tot hun voordeel gaan beschouwen; en omdat zij wisten, dat die hulpmiddelen door hen gevonden, niet vervaardigd waren, hebben zij hieruit aanleiding genomen om te gelooven, dat er iemand anders is, die deze hulpmiddelen ter hunner behoefte heeft gereed gemaakt. Want nadat zij de dingen als hulpmiddelen waren gaan beschouwen, konden zij niet gelooven,

aantal woorden: 135

pagina 063 [wiki] - [mt-db]

dat deze zich zelven gemaakt hadden; maar moesten zij uit de hulpmiddelen, die zij gewoon zijn voor zich te vervaardigen, het besluit opmaken, dat er één of meer menschelijke vrijheid bezittende opperheeren der natuur bestaan, die alles voor hen bezorgd en ter hunner behoefte alles ingerigt hadden. En ook de denkwijze, dien heeren der natuur, waarvan zij nooit iets gehoord hadden, moesten zij naar de hunne beoordeelen; en hiervoor stelden zij, dat de goden alles ten behoeve der menschen bestuurden, om de menschen aan zich te verbinden en door hen in de hoogste eer gehouden te worden. Hierdoor is het geschied, dat zij ieder met zijn vernuft verschillende wijzen uitdacht, om God te vereeren, opdat God hen boven anderen zou liefhebben, en de geheele natuur te behoeve van hunne blinden begeerlijkheid en onverzadelijke hebzucht zou besturen. En aldus is dit vooroordeel in bijgeloof veranderd en heeft diepe wortels in de gemoederen geschoten, hetgeen heeft teweeg gebracht, dat ieder met de grootste inspanning de eindoorzaken van alle dingen zocht te begrijpen en te verklaren. Doch toen zij poogden

aantal woorden: 177

pagina 064 [wiki] - [mt-db]

aan te toonen, dat de natuur niet voor niet (dat is wat niet nuttig voor de menschen is) verrigte, schijnen niets anders bewezen te hebben dan dat de natuur en de goden even dwaas waren als de menschen. Eilieve! Zie eens hoe ver het eindelijk gekomen is. Onder zoovele voordeelen der natuur moesten zij niet weinig nadelen vinden, namelijk stormen, aardbevingen, ziekten enz. en dezen stelden zij dat daardoor ontstonden, dewijl de goden vertoornd waren wegens hun door de menschen aangedane beledigingen of wegens tegen hunne dienst begane overtredingen; en ofschoon de ondervinding dagelijks tegenspraak en met oneindig vele voorbeelden aantoonde, dat voordeelen en nadeelen aan de vromen zoowel als aan de goddeloozen door elkander overkwamen, deden zij daarom geen afstand van hun ingewortelde vooroordeel. Want het was hun gemakkelijker dit onder de andere onbekende dingen, wier gebruik zij niet wisten, te stellen en zóó hunnen tegenwoordigen aangeborene toestand van onwetendheid te behouden dan dat geheele gebouw af te breken en een nieuw

aantal woorden: 163

pagina 065 [wiki] - [mt-db]

uit te denken. Zij stelden daarom als zeker, dat de aandeelen der goden de menschelijken bevatting oneindig overtreffen: hetwelk voorwaar de eenige oorzaak zou geweest zijn, waarom de waarheid voor het menschelijken geslacht in eeuwigheid verborgen moest blijven, indien niet de wiskunde, welk zich niet met doeleinden, maar slechts met de wezenheden en eigenschappen der gedaanten bezig houdt, een ander kenmerk der waarheid aan de menschen getoond had. En behalve de wiskunde kunnen ook andere oorzaken aangewezen worden (welke het overbodig is hier op te noemen); waardoor het kon geschieden, dat de menschen deze algemeen aangenomene vooroordeelen opmerkten en tot de ware kennis der dingen gebracht werden.

Hiermede heb ik genoegzaam ontvouwd wat ik *in de eerste plaats* beloofd heb. Om nu verder aan te toonen, dat de natuur geen doeleinden voor zich gesteld heeft, en dat alle eindoorzaken niet dan menschelijken verdichtselen zijn,

aantal woorden: 144

pagina 066 [wiki] - [mt-db]

behoef ik niet veel woorden te gebruiken. Want ik geloof, dat dit reeds genoegzaam blijkt zoowel uit de grondslagen en oorzaken, waaruit ik heb aangetoond, dat dit vooroordeel ontstaan is, als uit stelling 16 en de bijstellingen van stelling 32, en daarenboven uit alles, waarmede ik heb aangetoond, dat al wat de natuur bekoort met eene eeuwige noodzakelijkheid en met de grootste volkomenheid voortgaat. Dit zal ik er alleen nog bijvoegen, dat deze leer van doeleinden de natuur geheel ten onderste boven keert. Want wat inderdaad oorzaak is beschouwt zij als uitwergsel, en omgekeerd; verder maakt zij wat van natuur het eerste is tot het laatste; en eindelijk maakt zij wat het hoogste en volmaakste is tot het onvolmaakste. Want (om de beide eersten te laten rusten, daar zij op zichzelf klaarlijk zijn) zoo is, gelijk uit stell. 21, 22, 23 blijkt, dat uitwergsel het volmaaktste, hetwelk onmiddelijk door God wordt voortgebracht, en naarmate iets meer

aantal woorden: 156

pagina 067 [wiki] - [mt-db]

tusschenbeide komende oorzaken vereischt om voortgebracht te worden, des te onvolmaakter is het. Doch indien de dingen, welke onmiddelijk door God zijn voortgebracht, daarom gemaakt waren, opdat God zijn doel zou bereiken, dan zouden noodzakelijk de laatsten, ten wier behoefte de eersten gemaakt zijn, de allervolmaakste wezen. Verder heft deze leer de volmaaktheid van God op; want indien God om een doel handelt, dan zoekt hij noodzakelijk iets, waaraan hij behoefte heeft. En al maken de Godgeleerden en bovennatuurkundigen onderscheid tusschen een doel van behoefte en een doel van toeigening, zij belemmeren echter, dat God alles om zich zelve, niet om de geschapen dingen, verenigt heeft; dewijl zij vóór de schepping niets buiten God kunnen aanwijzen, waarom God zou handelen; en dus worden zij noodzakelijk gedwongen te bekennen, dat God datgene, waartoe hij hulpmiddelen heeft willen maken, miste en begeerde gelijk

aantal woorden: 141

pagina 068 [wiki] - [mt-db]

vanzelfs spreekt. En hier moet niet voorbijgegaan worden, dat de aanhangerij van deze leer, die bij het aanwijzen van de doeleinden der dingen hun vernuft hebben willen toonen, eene nieuwe wijs van betoogen hebben ingevoerd, namelijk om zich niet op de onmogelijkheid van het tegendeel maar op de onwetendheid te beroepen; hetwelk doet zien, dat er bij deze leer geen andere middenterm der redenering geweest is. Indien toch b.v.een steen van een dak op iemands hoofd gevallen is en hem gedood heeft, dan zullen zij aldus bewijzen, dat die steen gevallen is om dien mensch te dooden; want indien hij niet tot dit doel met Gods wil gevallen is, hoe konden dan zooveel omstandigheden (want dikwijls loopt er veel zamen) bij toeval zamenkomen? Gij zult misschien antwoorden, dat dit gebeurd is, doordat de wind woei en die mensch daarlangs moest gaan. Maar zij zullen aandringen: waarom woei de wind toen? Waarom moest die mensch juist op dien tijd daar langs gaan? Indien gij wederom antwoordt,

aantal woorden: 165

pagina 069 [wiki] - [mt-db]

dat de wind ontstaan is, omdat de zee den vorigen dag, toen het nog stil was, in beweging was gekomen, en omdat die mensch door eenen vriend was uitgenoodigd; dan zullen zij, dewijl er geen einde aan het vragen is, wederom aandringen: waarom kwam de zee in beweging? Waarom werd die mensch tegen dien tijd uitgenodigd? En zoo zullen zij niet ophouden verder de oorzaken der oorzaken te vragen, totdat gij tot den wil van God, dat is den schuilhoek der onwetendheid uwe toevlugt neemt. Zoo staan zij ook, wanneer zij de inrigting van het menschelijk ligchaam zien, verstomd, en daar zij de oorzaken eener zoo groote kunst niet weten, besluiten zij, dat die niet door eene werktuigelijke maar door eene goddelijke of bovennatuurlijke kunst is voortgebracht, en op zoodanig eene wijs ingerigt, dat het ééne deel het andere niet beschadigt. En hierdoor gebeurt het, dat hij, die de ware oorzaken der wonderen zoekt, en de natuurlijke

aantal woorden: 157

pagina 070 [wiki] - [mt-db]

dingen als een geleerde wil begrijpen niet als een dwaas wil bewonderen, overal voor een ketter en goddelooze gehouden en verklaard wordt door hen, die het gemeen als de tolken der natuur en der goden vereert. Want zij weten, dat als de onwetendheid is opgeheven, de verbazing, dat is het eenige middel om te betoogen en hun gezag te handhaven, hetwelk zij hebben, wordt opgeheven. Doch dit laat ik rusten en ga over tot datgene, wat ik besloten heb hier op de derde plaats te behandelen.

Nadat de menschen zich overtuigd hadden, dat alles wat geschiedt ter hunner behoefte geschiedt, moesten zij in elk ding datgene al, het voornaamste beschouwen wat voor hen het nuttigst was, en al die dingen als de voortreffelijkste aanmerken, waardoor zij het meest bevoordeeld worden. Hierdoor moesten zij deze begrippen vormen om de natuur der dingen te verklaren, te weten goed, kwaad, orde, verwarring, warm, koud, schoonheid, lelijkheid enz; en doordien zij zich voor vrij houden, zijn hieruit deze begrippen ontstaan, namelijk lof en berisping, zonde en verdienste. Doch deze al ik beneden, als ik van de menschelijke natuur

aantal woorden: 184

pagina 071 [wiki] - [mt-db]

handel, gene daarentegen hier kortelijk ontvouwen. Alles toch, wat de gezondheid en de dienst van God bevordert, noemden zij goed, en wat daarmede strijdig is kwaad. En omdat zij, die de natuur der dingen niet begrijpen, niets van de dingen met zekerheid zeggen, maar ze slechts in hunne verbeelding opnemen en deze voor verstand houden, daarom gelooven zij, onbekend als zij zijn met de natuur der dingen en de hunne vastelijk, dat er orde in de dingen is. Want wanneer zij zóó geplaatst zijn, dat, wanneer zij ons door de zinnen worden voorgesteld, wij ze ons gemakkelijk kunnen verbeelden en dus ook gemakkelijk herinneren, dan zeggen wij dat zij goed geordend, en in het tegenovergestelde geval, dat zij slecht geordend of verward zijn. En dewijl ons datgene boven het andere aangenaam is, wat wij ons gemakkelijk kunnen verbeelden, verkiezen de menschen orde boven verwarring; evenals of orde iets in de natuur was buiten betrekking tot onze verbeelding: en zij zeggen, dat God alles met orde geschapen heeft, en alzoo schrijven

aantal woorden: 170

pagina 072 [wiki] - [mt-db]

zij zelve onwetend aan God verbeelding toe; tenzij zij misschien bedoelen, dat God ten behoeve van de menschen verbeelding alle dingen op die wijze heeft gerangschikt, waarop zij zich die het gemakkelijkst konden verbeelden; en het zal hen misschien niet hinderen, dat er oneindig veel gevonden wordt, wat onze verbeelding verre te boven gaat, en zeer veel, wat haar wegens hare zwakheid in verwarring brengt. Doch genoeg hiervan. De overige denkbeelden vervolgens zijn ook niet anders dan wijzen van zich te verbeelden, waardoor de verbeelding verschillend getroffen wordt, en toch worden zij door onwetenden als de voornaamste eigenschappen der dingen beschouwd; omdat zij, gelijk wij reeds gezegd hebben, gelooven, dat alle dingen ter hunner behoefte gemaakt zijn, en de natuur van eenig ding goed of kwaad, gezond of verrot en bedorven noemen, naadat zij daardoor getroffen worden. Bij voorbeeld, indien de beweging, welke de zenuwen van de door de oogen voorgestelde dingen ontvangen, voor de gezondheid voordeelig is, worden de voorwerpen,

aantal woorden: 161

pagina 073 [wiki] - [mt-db]

waardoor die wordt te weeg gebracht, schoon genoemd, en die de tegenovergestelde te weeg brengen lelijk. Wat verder door de neusgaten het gevoel beweegt noemen zij welriekend of stinkend, wat dit door de tong doet zoet of bitter, smakelijk of flauw, enz, wat zulks door de tastzin doet hard of zacht, ruw of glad enz. En verder zegt men, dat hetgeen de ooren beweegt geraas of harmonie te weeg brengt, waar van het laatste de menschen zóó onzinnig heeft gemaakt, dat zij zelfs meenden, dat God door harmonie vermaakt wordt. Ook zijn er wijsgeeren, die zich overtuigd hebben, dat de hemelsche bewegingen harmonie veroorzaken. Dit alles toont genoegzaam, dat ieder naar de gesteldheid zijner hersens over de dingen geoordeeld, of liever de aandoeningen zijner verbeelding voor dingen genomen heeft. Daarom is het niet te verwonderen (om dit ook in het voorbijgaan op te merken), dat onder de menschen zoovele twisten als wij waarnemen ontstaan zijn, en daaruit eindelijk twijfelzucht is voortgekomen. Want ofschoon de menschenlijke lichamen in vele dingen

aantal woorden: 169

pagina 074 [wiki] - [mt-db]

overeenkomen, zij verschillen echter in zeer veel, en daarom schijnt wat den éénen goed voorkomt, den anderen kwaad toe; wat den éénen geordend, den anderen verward; wat den éénen aangenaam is, is den anderen onaangenaam; en zoo ging het ook met het overige, waarvan ik hier zwijg, zoowel omdat het hier de plaats niet is, om hierover opzettelijk te handelen, als omdat allen dit genoegzaam ondervonden hebben. Allen toch hebben in den mond: zoo veel hoofden, zooveel zinnen, ieder heeft zijnen zin, er is niet minder verschil van denkwijze dan van smaak; welke spreekwijzen genoegzaam aantoonen, dat de menschen naar de gesteldheid hunner hersenen over de dingen oordeelen, en ze zich liever verbeelden dan ze te begrijpen. Want indien zij de dingen begrepen hadden, zou die allen, zoals het voorbeeld den wiskundigen leert, indien al niet aanlokken, ten minste overtuigen. Wij zien dus, dat alle redenen, waarmede de menigte de natuur pleegt te verklaren, slechts wijzen van verbeelden zijn, en de natuur van geen ding maar

aantal woorden: 166

pagina 075 [wiki] - [mt-db]

slechts de gesteldheid der verbeelding te kennen geven; en daar zij namen hebben als of zij wezens waren, die buiten de verbeelding bestonden, noem ik ze geen wezens der rede maar der verbeelding; en alzoo kunnen alle betoogen, die tegen ons uit dergelijke begrippen ontleend worden, gemakkelijk worden afgewend. Velen toch zijn gewoon aldus te redeneren: indien alles uit de allervolmaakste natuur van God is voortgekomen, waaruit zijn dan zoovele onvolmaaktheden in de natuur ontstaan? Bijvoorbeeld het bederven van dingen tot het stinken toe, lelijkheid van dingen, die walging opwekt, verwarring, kwaad, zonde, enz. Doch, gelijk ik zoo even gezegd heb, zij worden gemakkelijk weerlegd. Want de volmaaktheid der dingen moet alleen naar hunne natuur en magt beoordeeld worden en de dingen zijn niet daarom meer of minder volmaakt, dewijl zij het gevoel der menschen aangenaam aandoen of kwetsen, dewijl zij voor de menschelijke natuur voordeelig zijn of doen tegenstrijden. Hun echter, die vragen,

aantal woorden: 154

pagina 076 [wiki] - [mt-db]

waarom God de menschen niet zóó geschapen heeft, dat zij alleen door de leiding der rede bestuurd worden ? antwoord ik niets anders, dan: dewijl hij stof genoeg had om alles van den hoogsten tot den laagsten trap van volmaaktheid te scheppen; of, om meer eigenlijk te spreken: dewijl de wetten zijne natuur zoo ruim waren, dat zij volstaan konden, om alles, wat door een oneindig verstand kan gedacht worden, voort te brengen, zooals ik in de 16e stelling betoogd heb. Dit zijn de vooroordelen, welke ik ondernomen heb hier aan te wijzen. Indien er nog iets van deze zuurdeesem over is, dan zal het door ieder met eenig nadenken kunnen verbeterd worden.

aantal woorden: 113

pagina 077 [wiki] - [mt-db]**Zedekunde****Tweede deel****Over de natuur en den oorsprong van den geest****Voorberigt**

Ik ga thans over om datgene te verklaren wat uit de wezenheid van God of het eeuwige en oneindige wezen noodzakelijk moest volgen: niet alles (want wij hebben deel 1 stell. 16 bewezen, dat daaruit oneindig veel op oneindig vele wijzen volgen moet), maar alleen datgene wat ons tot de kennis van den menselijken geest en zijne hoogste zaligheid als bij de hand kan leiden.

Bepalingen

1. Door ligchaam versta ik eene wijziging, die de wezenheid Gods, voorzover hij als uitgebreid beschouwd wordt, op eene zekere en bepaalde wijze uitdrukt. Zie deel 1, stell. 25, bijstell.

aantal woorden: 109